



GÖTEBORGS
UNIVERSITET

Det problematiska frånvaroansvaret

Gymnasieskolans arbete
för att främja närvaro

Marie Andersson, Nils Lagnemo,
Linda Nilsson
Specialpedagogprogrammet



Examensarbete:	15 hp
Kurs:	SPP601
Nivå:	Avancerad nivå
Termin/år:	VT 2024
Handledare:	Monica Johansson
Kurs, examinator:	Girma Berhanu, Jana Hanzel Krátká
Uppsats, examinator:	Shruti Taneja Johansson

Nyckelord: problematisk skolfrånvaro, förebyggande och främjande arbete, enkätstudie, organisations- och systemteori.

Abstract

Syfte: Syftet med studien är att undersöka vad som är specialpedagogens roll i det förebyggande och främjande arbetet gällande skolnärvaro i gymnasieskolan. Därutöver avser studien undersöka hur specialpedagoger och lärare ser på sina egna respektive övriga elevhälsans ansvar i detta arbete. Studien använder sig av Gren-Landell et al. (2015) för att definiera problematisk skolfrånvaro (minst 25% frånvaro totalt under en tvåveckorsperiod, total frånvaro från en specifik kurs under en tvåveckorsperiod eller minst tio dagars sammanlagd frånvaro under en femtonveckorsperiod). Vidare identifierar studien vad specialpedagoger och lärare i gymnasieskolan uppfattar som de vanligaste anledningarna till elevers problematiska frånvaro.

Teoretisk ram: Den teoretiska kärnan har sin utgångspunkt i Bronfenbrenners ekologiska systemteori (El Zaatari & Maalouf, 2022) eftersom specialpedagogens förebyggande och främjande arbete i gymnasieskolan kan anses ligga inom ramen för det system- och organisationsteoretiska. Dessutom kopplas det förebyggande och främjande arbetet till det salutogena förhållningssättet (Antonovsky, 1991), vilket även det utför en teoretisk utgångspunkt för studien.

Metod: Studien har en mixed methods-metod i form av en kvantitativ ansats genom en enkätundersökning med 64 lärare och 22 specialpedagoger på utvalda gymnasieskolor i västra Sverige. Enkäten har i huvudsak graderingsfrågor, men även frisvarsalternativ vilka analyseras kvalitativt i form av en tematisk analys.

Studiens resultat: Studiens resultat visar att både lärare och specialpedagoger i stor utsträckning ser individuella faktorer hos eleven som den största anledningen till problematisk skolfrånvaro. Lärare anser att de får en del till väldigt mycket hjälp från specialpedagogen i det närvarofrämjande arbetet, samtidigt som specialpedagogerna tycker att de ger mycket hjälp till lärarna i dessa frågor. Specialpedagogerna själva ser dock att andra professioner i högre grad är behjälpliga, en bild som inte delas av lärarna. Lärare anser att rektor borde ha det största ansvaret i gymnasieskolans närvarofrämjande arbete, där i stället specialpedagogerna ser mentorena som de som borde ha störst ansvar. Studien kan därför bidra med att synliggöra specialpedagogens roll i det närvarofrämjande arbetet, men även vilka förväntningar som finns hos både specialpedagog och lärare på specialpedagogens roll i det arbetet.

Förord

Vi träffades under specialpedagogutbildningen vid Göteborgs universitet halvvägs igenom studierna. Redan då insåg vi att vi hade ett gemensamt intresse i den problematiska frånvaron på gymnasieskolan. Vi förstod att detta var ett problem på fler skolor än våra egna och när det var dags att bestämma ämne och skrivkompanjoner bestämde vi oss för att göra detta tillsammans. Under två terminer har vi slitit med den här studien. Under första terminen gjordes ett PM vilket utgjorde ramen för studien. Under den efterföljande perioden söktes tidigare forskning, metoden skrevs fram (som fick ändras från ren kvantitativ metod till mixed methods), centrala begrepp för studien sågs över och även vilket teoretiskt ramverk vi skulle använda oss av för att förstå vårt stundande resultat. Förutom detta gjordes en tidsram för den andra och sista terminen då studien skulle vara färdigställd. Ett mål har varit att vi efter detta samarbete fortfarande ska vara vänner och vi bestämde att vi efter opponeringen skulle fira med ett restaurangbesök på en fin restaurang i Göteborg, vilket också skedde och resulterade i en mycket trevlig kväll.

Vårt samarbete har fungerat utmärkt och vi har kompletterat varandra med våra olika styrkor och färdigheter. Även om var och en stundtals har arbetat med olika delar har vi alla läst igenom allt och kommit med synpunkter och förslag. Vi är alla svensklärare i grunden vilket underlättat den språkliga delen i samarbetet. Vi har läst och resonerat och lagt till och tagit bort. Vi har insett att det är svårt att känna sig helt nöjd då det alltid finns något extra att fixa till. I slutänden känner vi oss ändå nöjda med vårt arbete och vad vi åstadkommit tillsammans.

Avslutningsvis vill vi tacka vår handledare Monica Johansson som under terminens gång givit oss värdefull återkoppling kring arbetet i form av långa och givande samtal på zoom. Tack!

Marie Andersson, Nils Lagnemo och Linda Nilsson

Innehåll

1	Inledning	6
2	Syfte och forskningsfrågor	7
2.1	Syfte	7
2.2	Forskningsfrågor	7
3	Bakgrund	8
3.1	Centrala begrepp	8
3.1.1	Problematisk skolfrånvaro	8
3.1.2	Salutogent förhållningssätt	10
3.1.3	Samverkan och förebyggande arbete	11
3.2	Frånvaro utifrån styrdokument	12
3.2.1	Specialpedagogens ansvar	12
3.2.2	Centrala studiestödsnämnden	13
4	Tidigare forskning	14
4.1	En komplex bild av elevers frånvaro växer fram	15
4.2	Specialpedagogiska främjande och förebyggande insatser	17
4.3	Mindre framgångsrika metoder	17
4.4	Slutsatser utifrån tidigare forskning	18
5	Teoretiska utgångspunkter	18
5.1	Organisations- och systemteori	18
6	Metodologi	22
6.1	Val av metod	22
6.2	Genomförande av enkätundersökning	22
6.3	Pilotstudie	23
6.4	Urval	23
6.5	Reliabilitet och generaliserbarhet	24
6.6	Validitet	24
6.6.1	Validitet: personliga frågor	25
6.6.2	Validitet F1: anledningar till problematisk skolfrånvaro hos elever	25
6.6.3	Validitet F2: specialpedagogens arbete i det närvarofrämjande arbetet ..	26
6.6.4	Validitet F3: ansvarsfördelning mellan professioner	26
6.7	Bearbetning och analys	27
6.8	Etik	28

7	Resultat.....	28
7.1	Undersökningens respondenter.....	29
7.2	F1: anledningar till problematisk frånvaro hos elever.....	30
7.3	F2: specialpedagogens arbete i det närvarofrämjande arbetet.....	32
7.4	F3: ansvarsfördelning mellan professioner.....	32
7.5	Resultat frisvar.....	35
7.5.1	F3: Lärares ansvar för det närvarofrämjande arbetet från lärares och specialpedagogers perspektiv.....	36
7.5.1.1	Svar från lärare.....	36
7.5.1.2	Svar från specialpedagoger.....	36
7.5.2	F2: Stöd från specialpedagog till lärare från lärares och specialpedagogers perspektiv.....	37
7.5.2.1	Svar från lärare.....	37
7.5.2.2	Svar från specialpedagoger.....	38
7.5.3	F3: Stöd från övrig elevhälsa till lärare från lärares och specialpedagogers perspektiv.....	39
7.5.3.1	Svar från lärare.....	39
7.5.3.2	Svar från specialpedagoger.....	40
7.5.4	Övriga tankar från respondenterna.....	41
7.5.4.1	Svar från lärare.....	41
7.5.4.2	Svar från specialpedagoger.....	42
7.5.4.3	Svar gällande enkätens utformning.....	42
8	Diskussion.....	42
8.1	Metoddiskussion.....	42
8.1.1	Validitet.....	43
8.1.2	Urval.....	43
8.2	Resultatdiskussion: F1.....	43
8.3	Resultatdiskussion: F2.....	45
8.4	Resultatdiskussion: F3.....	47
8.5	Studiens kunskapsbidrag och avslutande reflektion.....	48
	Referenser.....	50
	Litteraturlista.....	50
	Bildförteckning.....	52
	Bilaga : frågor till enkätundersökningen.....	53

1 Inledning

Under utbildningen till specialpedagoger har vi tagit del av litteratur som belyser problematisk skolfrånvaro och vilka effekter detta får för både individer och samhälle. Skolverket (2021) belyser i sin rapport *Nationell kartläggning av elevfrånvaro* hur elevers frånvaro utvecklats över tid och att elever ökar sin frånvaro under sina tre år i gymnasieskolan. Som yrkesverksamma inom gymnasieskolan ser vi också att detta är ett utbrett problem. I tidigare studier som exempel Gren-Landell et al. (2015) och Finning et al. (2018, 2020) beskrivs komplexiteten gällande de faktorer som spelar in när elever utvecklar problematisk skolfrånvaro varför det även blir viktigt att undersöka orsaker. Alla yrkesgrupper inom gymnasieskolan behöver fördjupad kunskap i att arbeta närvarofrämjande, men vilka uppdrag är specialpedagogens enligt de själva och deras lärarkollegor?

Elevers problematiska skolfrånvaro har varit föremål för kartläggning och debatt sedan flera år, detta då forskning pekar på en ökande skolfrånvaroproblematik särskilt i gymnasieskolan (Skolverket, 2021). Men aldrig har det känts mer angeläget än efter covid-19-pandemin, som år 2019 tvingade världen och Sverige att ställa om sin undervisning. Gymnasieelever i Sverige blev under en lång period i stället hänvisade till hel- eller delvis distansundervisning. I kölvattnet av detta stod skolsverige ganska handfallet när elever hade svårt att återvända till skolan. Några elever kräver fortsatt distansstudier och tolkar skollagen som att de kan delta i den lärarledda undervisningen från valfri plats (Arvidsson, 2022). Den här förändringen är även något vi som yrkesverksamma uppmärksammat. De elever som i skrivande stund går på gymnasiet är elever som var högstadiееlever under pandemin. Studien har inte för avsikt att söka svar på fenomenet, men det är tydligt att en förändring i attityden kring den skolförlagda lärarledda undervisningen har ändrats. Det är bra att ha detta i åtanke vid läsning av den här studien.

Tidigare forskning lyfter ofta fram de främjande och förebyggande insatser skolan bör jobba med för att främja närvaro och förebygga frånvaro, men beskriver inte vilket ansvar de olika yrkeskategorierna på en skola har i detta arbete. Ur ett specialpedagogiskt perspektiv är det därför intressant att undersöka vad lärare och specialpedagoger ser som specialpedagogens roll i det förebyggande och främjande arbetet för att förhindra ungdomar på gymnasiet att hamna i problematisk skolfrånvaro. Till skillnad från grundskolan är gymnasiet en frivillig skolform, dock är detta en sanning som inte helt överensstämmer med verkligheten då forskning tydligt pekar på att gymnasiet är viktigt. Ungdomar som inte slutför sina gymnasiestudier riskerar att hamna i svårigheter, både kunskapsmässigt och socialt. Det blir också svårare att komma in på arbetsmarknaden utan en gymnasieexamen (Gren Landell, 2018).

För att åskådliggöra vilka arbetsuppgifter eller roller olika aktörer i skolan har i det förebyggande och främjande arbetet kan det ha betydelse att undersöka vad de olika aktörerna anser vara anledningarna till att svenska gymnasieelever hamnar i problematisk frånvaro. Lärare och mentorer är de yrkeskategorier som jobbar närmast eleverna och är de första som slår larm om en elevs frånvaro ökar. När mentorn tillsammans med övriga yrkeskategorier i elevhälsan kartlägger orsaker till frånvaro bör en bild av frånvaroorsaken kunna utkristalliseras. Om frånvaron i hög utsträckning är kopplat till inlärningssvårigheter kan det förstås som att specialpedagogers roll har signifikant betydelse för närvaroarbetet.

Det är angeläget att studera vidare vad lärare och specialpedagoger ser som frånvaroorsaker då Gren-Landell et al. (2015) upptäckte att lärare i hög grad ansåg att elevers höga frånvaro i första

hand berodde på familjefaktorer samtidigt som specialpedagoger däremot satte skolrelaterade orsaker först. Den här studien vill bland annat undersöka om åsikten kvarstår eller har förändrats bland lärare och specialpedagoger.

Berndtsson et al. (2007) menar att specialpedagogikens uppgift är “[...]att inte väja för de svåra frågorna om hur man kan inrymma alla i inkluderande pedagogiska verksamheter och social gemenskap” (Berndtsson et al., 2007, s 81). Utöver det menar författarna att specialpedagogens yrkesroll är föränderlig och inte endast ska vara kopplat mot direkt pedagogiska frågor. Med det i åtanke ser vi att vår undersökning både ska kunna bidra med att visa jämförelser mellan läraruppdraget och det specialpedagogiska uppdraget, men också visa vilka förväntningar de båda yrkeskategorierna har på specifikt specialpedagogens uppdrag kopplat till problematisk skolfrånvaro. Studiens resultat förväntas därför bidra till ökad samsyn och därmed underlätta för samverkan.

Strand och Granlund (2014) har undersökt vad som karaktäriserar elever med hög skolfrånvaro och vilka kopplingar som kan dras till inlärningssvårigheter. De ser inlärningssvårigheter som en del i elevers problematiska frånvaro. De delar upp inlärningssvårigheter i fyra undergrupper varav en är pedagogisk åtgärd kopplad till specialundervisning. Det är då rimligt att anta att den specialpedagogiska kompetensen kan och bör bidra till ökad skolnärvaro. Därför är det intressant att dels se vilken uppfattning undervisande lärare har av det stöd som ges, dels vilket stöd de själva ger elever för ökad närvaro.

Problematisk skolfrånvaro är ett ökande fenomen och leder till svårigheter för både individ och samhälle. Vi som gjort den här studien arbetar inom gymnasieskolan. Vi ser den ökande skolfrånvaron som ett problem och anser att det är centralt med mer kunskap kring fenomenet. Som yrkesverksamma specialpedagoger är vi dock osäkra på vilken roll vi har, eller bör ha, i det arbetet. Därför är syftet med studien att undersöka vilken roll specialpedagogen har i det närvarofrämjande arbetet i gymnasieskolan.

2 Syfte och forskningsfrågor

Nedan redogörs för studiens syfte. Därefter presenteras de tre forskningsfrågor som tillsammans hjälper till att uppfylla syftet.

2.1 Syfte

Syftet med studien är att undersöka vilken roll specialpedagogen har i det närvarofrämjande arbetet i gymnasieskolan.

2.2 Forskningsfrågor

- Vilka uppfattar specialpedagoger och lärare i gymnasieskolan som de vanligaste anledningarna till problematisk skolfrånvaro?
- Hur arbetar specialpedagoger för att främja närvaro i gymnasieskolan?
- Hur ser specialpedagoger och lärare på sina respektive roller i gymnasieskolans förebyggande närvaroarbete?

3 Bakgrund

I det här avsnittet presenteras begrepp som är centrala för studien. Begrepp av särskilt intresse är *problematiske skolfrånvaro*, *salutogent förhållningssätt*, *förebyggande arbete* och *samverkan*. Utöver centrala begrepp lyfts även specialpedagogens ansvar utifrån skolans styrdokument samt frånvarons konsekvenser enligt Centrala studiestödsnämnden.

3.1 Centrala begrepp

Studien innehåller ett medvetet urval av relevanta begrepp utifrån studiens inriktning. Följande fyra begrepp är centrala för studien: *problematiske skolfrånvaro* då studien syftar till att undersöka vilken roll specialpedagoger har eller kan tänkas ha i det närvarofrämjande arbetet på gymnasieskolan. *Salutogent förhållningssätt* är kopplat till att det finns flera aspekter att ta hänsyn till hos varje enskild elev i det närvarofrämjande arbetet. *Förebyggande arbete* är centralt för att komma till rätta med *problematiske skolfrånvaro*, varför även det är ett relevant begrepp för vår studie, samt *samverkan*, vilket syftar till att olika yrkesgrupper samarbetar i det närvarofrämjande arbetet.

3.1.1 Problematisk skolfrånvaro

Enligt Gren Landell (2018) syftar begreppet *problematiske skolfrånvaro* på en skolfrånvaro som kan leda till problem för eleven, både kunskapsmässigt och socialt. Frånvaron kan vara delvis eller total. Gren Landell förespråkar begreppet *problematiske skolfrånvaro* då det är neutralt och inte skuldbelägger den enskilda eleven för frånvaron. Detta kan jämföras med det mer för eleven negativt laddade begreppet *hemmasittare*.

Det finns flera olika typer av *problematiske skolfrånvaro*. Gren Landell (2018) belyser fyra begrepp som tar upp varför frånvaro uppstår. Det finns likheter mellan de olika begreppen och en viss typ kan övergå i en annan. Olika typer av frånvaro kan också gå in i varandra. De fyra begreppen är *skolvägran*, *skolk*, *föräldrastödd frånvaro* och *skolexkludering*. *Skolvägran* handlar om att en elev upplever känslomässigt obehag kopplat till skolan. Om detta är fallet försöker inte eleven dölja frånvaron för sina vårdnadshavare, eleven har till synes inga allvarliga antisociala beteenden, samt att elevens vårdnadshavare gör och/eller har gjort vad de kan för att få eleven till skolan. Handlar frånvaron om *skolk* är eleven ofta på skolan men inte på lektionerna, men eleven försöker dölja frånvaron från vårdnadshavarna. Om det handlar om *föräldrastödd frånvaro* är frånvaron känd av vårdnadshavarna, som inte anstränger sig för att få eleven till skolan eller själva har stora svårigheter att få eleven till skolan. I vissa fall kan det handla om att vårdnadshavarna håller eleven hemma från skolan. *Skolexkludering* handlar om när en elev är borta från specifika aktiviteter eftersom skolan dels använder avstängning på felaktiga grunder, dels inte anpassar aktiviteterna utifrån elevens behov. Det kan också bero på att skolan avråder eleven från att delta i vissa aktiviteter (Gren Landell, 2018).

I Sverige finns inget enhetligt system för när skolfrånvaro ska anses *problematiske*. Gren Landell (2018) hävdar att det är av stor vikt att detta införs för att skolan och samhället ska kunna reagera i tid utan att någon elev hamnar mellan stolarna. I SOU 2016, s. 94 finns ett förslag för i vilket skede som skolan ska gå in och göra en frånvaroutredning.

[E]n utredning ska göras senast när en elev med skolplikt:

- har varit sammanhängande giltigt eller ogiltigt frånvarande i minst två veckor skoltid eller
- har varit ogiltigt frånvarande under minst fem tillfällen som omfattar minst 25 procent av skoldagen under en månads skoltid eller
- uppvisar varningssignaler eller riskfaktorer för frånvaro, t.ex. en elevs frånvaro börjar bilda ett mönster.

SOU 2016:94, s. 246

Det finns flera faktorer till att en elev inte går till skolan. Gren Landell (2018) pekar på tre faktorer: skolfaktorer, individfaktorer och familjefaktorer. När skolfrånvaron handlar om skolfaktorer kan det bero på att elevens närvaro eller frånvaro inte uppmärksammas, att undervisningen inte är motiverande och/eller ostrukturerad, att eleven har behov av stöd men inte får detta samt att det inte finns goda relationer mellan lärare och elev. När skolfrånvaron kopplas till individfaktorer kan det bero på att eleven är i en depression, oro, rädsla eller ångest, eller att eleven har någon sjukdom eller fysiska besvär. De familjefaktorerna handlar om elevens hemförhållanden, socioekonomiska faktorer, gruppsytryck eller mobbning samt konkurrerande aktiviteter. Ofta, menar Gren Landell (2018), finns det fler än en orsak till att en elev utvecklar problematisk skolfrånvaro. Kunskapen om vad som kan utveckla problematisk skolfrånvaro bör användas i det förebyggande arbetet.

Det finns många konsekvenser av problematisk skolfrånvaro, vilka också kan vara orsaker till frånvaron. Enligt Gren Landell (2018) är de vanligaste konsekvenserna/orsakerna till frånvaro dessa (varav de sista två enbart är konsekvenser):

- Negativ effekt på kunskapsutveckling och på skolresultat
- Utanförskap på kort och lång sikt
- Psykisk ohälsa, värkproblematik, sömnproblem
- Antisocialt beteende
- Obehörighet till gymnasiet
- Gymnasieavbrott
- Arbetslöshet

Gren Landell, 2018, s. 42

Förutom dessa konsekvenser leder problematisk skolfrånvaro också till stora ekonomiska kostnader för skolor och kommuner (SOU 2016:94). Det är alltså ett problem som inte bara angår skolan utan hela samhället.

Hur kan skolpersonal då främja, förebygga och åtgärda problematisk skolfrånvaro? Enligt Gren Landell (2018) finns det fyra faktorer som visat sig kunna påverka närvaron på ett positivt sätt, dessa är skolmiljön, den pedagogiska miljön, organisationen samt samarbetet mellan skolan och hemmet. Kortfattat handlar skolmiljön om att både elever och personal känner sig trygga och trivs i skolan. Den pedagogiska miljön handlar om att göra skolmiljön tillgänglig för alla elever. Inom organisationen är det av vikt att personalen tillsammans skapar en positiv

närvarokultur genom att arbeta för en trygg och tillgänglig miljö, och den sista faktorn handlar om att skolan samarbetar med elevernas vårdnadshavare på ett konstruktivt och jämbördigt sätt (Gren Landell, 2018).

Enligt skollagen (SFS 2010:800, 15 kap. 16 §) ska en elev som antagits på ett gymnasieprogram delta i den lärarledda undervisningen om det inte föreligger giltigt skäl att utebli. Om eleven uteblir utan giltigt skäl ska rektorn samma dag informera vårdnadshavarna om detta. Om frånvaron fortsätter ska rektorn skyndsamt se till att frånvaron utreds, om det inte föreligger skäl att inte göra det (SFS 2010:800).

Begreppet problematisk skolfrånvaro är i fokus för den här studien då syftet är att undersöka vad specialpedagoger har eller bör ha för roll i det närvarofrämjande arbetet. I enkäten söks svar på vad specialpedagoger och undervisande lärare anser är den största anledningen till problematisk skolfrånvaro, där Gren Landell et als. (2015) tre faktorer använts: skolfaktorer, individfaktorer och familjefaktorer. I uppfyllandet av studiens syfte blir det angeläget att undersöka vem som gör mest respektive minst i det närvarofrämjande arbetet på gymnasieskolorna med respondenter, samt vilka insatser som görs. Erfarenheten från den här studiens författare är att synsättet på närvarofrämjande arbete bland undervisande lärare ofta är att gymnasieskolan är frivillig och att det därmed är elevens eget ansvar att komma dit och följa undervisningen. Dock säger skollagen att gymnasieelever som antagits på ett gymnasieprogram ska delta i undervisningen och att frånvaron därmed måste utredas. Det är dock inte tydligt vem som har det största ansvaret kring detta.

3.1.2 Salutogent förhållningsätt

Hälsa kan definieras på flera olika sätt, men den definition som används mest är världshälsoorganisationens, som beskriver hälsa så här: “Health is a state of complete physical, mental and social well-being and not merely the absence of disease or infirmity” (World Health Organization). Då hälsa kan förstås som ett tillstånd som inte enbart innebär frånvaro av sjukdom och handikapp, blir det hälsofrämjande arbetet centralt, vilket är något annat än att bota sjukdom när den redan är ett faktum (Hylander och Guvå, 2017).

Antonovsky (1991), professor i medicinsk sociologi, införde begreppet KASAM, vilket innebär en känsla av sammanhang. Han myntade begreppen *salutogenes* och *patogenes* för att visa skillnaderna mellan att ha ett främjande respektive ett förebyggande perspektiv. Salutogenes betyder att fokus ligger på friskfaktorer, alltså sådant som främjar fysisk och psykisk hälsa, medan patogenes fokuserar på riskfaktorer, sådant som kan leda till ohälsa. Antonovsky (1991) intresserade sig för vad det är som gör att vissa människor hamnar i ohälsa medan andra klarar sig med hälsan i behåll, trots liknande upplevelser. KASAM innebär en känsla av sammanhang och utgår ifrån tre komponenter: *begriplighet*, *hanterbarhet* och *meningsfullhet*. Nedan följer en genomgång om vad de tre komponenterna innebär.

Att tillvaron är begriplig betyder att individen upplever den som: “ordnad, sammanhängande, strukturerad och tydlig” (Antonovsky, 1991, s. 39), till skillnad från om den i stället upplevs som: “kaotisk, oordnad, slumpmässig, oväntad, oförklarlig” (Antonovsky, 1991, s. 39). En person som har en hög känsla av begriplighet har en förmåga att kunna förklara oväntade händelser och sätta in dessa i ett sammanhang. Personen förstår helt enkelt hur världen är strukturerad.

Att tillvaron upplevs hanterbar innebär att individen har möjlighet att möta olika krav med hjälp av de resurser som finns att tillgå. Resurserna handlar både om de resurser som finns inom personen själv, samt de människor i personens närhet hen litar på och kan hjälpa till: familjemedlemmar, vänner, kollegor och så vidare. De som har en hög känsla av hanterbarhet har mindre benägenhet att känna sig som offer och att livet är orättvist, utan har större förmåga att resa sig efter en motgång (Antonovsky, 1991).

Den avslutande komponenten handlar om meningsfullhet. Antonovsky (1991) menar att människor som har en hög känsla av meningsfullhet alltid har områden i livet som de finner betydelsefulla och värda att engagera sig i känslomässigt. Detta handlar ofta om områden som är utmanande och kräver tid och engagemang, men som personen gör sitt bästa för att komma igenom. Människor som har en låg känsla av meningsfullhet känner ofta att livet är meningslöst och har inga områden som de är villiga att känslomässigt engagera sig i.

Att ha ett salutogent förhållningssätt vid människonära arbete är en förutsättning för att lyckas i arbetet, då det är bevisat att en förutsättning för att en elev ska trivas i skolan och vilja gå dit är att eleven känner att skolan är begriplig, hanterbar och meningsfull (Specialpedagogiska skolmyndigheten, 2020). I det närvarofrämjande arbetet är det nödvändigt att ha ett salutogent förhållningssätt för att försäkra sig om att varje elev upplever skolan som just begriplig, hanterbar och meningsfull för att minska risken att elever hamnar i problematisk frånvaro.

3.1.3 Samverkan och förebyggande arbete

Jakobsson och Lundgren (2013) framhåller vikten av samverkan kring barn och elever. Samverkan ska ske när ett barn eller en elev har behov av stöd från samhället, då dess behov inom familjen eller i skolan inte blir tillgodosedda. Samverkan ska finnas både i och mellan olika verksamheter och elevens bästa ska alltid stå i centrum. Jakobsson och Lundgren (2013) menar att både risk- och skyddsfaktorer måste beaktas i bedömningen av vilka barn/elever som har behov av samhälleligt stöd. Riskfaktorer är sådant som ökar risken för att barnet/eleven far illa, medan skyddsfaktorer är sådant som utgör ett skydd i risksituationer. Alla myndigheter som arbetar med barn och elever har en skyldighet att samverka, både inom verksamheten och mellan verksamheter. Dessa verksamheter är socialtjänsten, hälso- och sjukvården, polisen och skolan. Vårdnadshavare har det grundläggande ansvaret för sina barn, men alla myndigheter ska arbeta tillsammans när brister uppstår (Jakobsson och Lundgren, 2013).

År 2011 trädde en ny skollag i kraft (SFS 2010:800) där en av punkterna är att varje skola ska ha en samlad elevhälsa med krav på att vissa professioner måste finnas (Hylander och Guvå, 2017). Det ska finnas tillgång till skolläkare, skolsjuksköterska, psykolog och kurator. Utöver dessa ska det också finnas personal med specialpedagogisk kompetens. Ibland ingår även studie- och yrkesvägledare och logoped i elevhälsan (Hylander och Guvå, 2017). Den första juni 2023 infördes ändringar i skollagen, bland annat att varje skola ska ha tillgång till en specialpedagog eller speciallärare i stället för, som innan, personal med specialpedagogisk kompetens. Nytt är också att elevhälsan ska vara med och driva skolans utvecklingsarbete (SFS 2010:800, 2 kap. 25 §). Elevhälsans roll och funktion stärks genom dessa förändringar.

De olika professionerna inom elevhälsan har olika kunskaper och kompetenser (Hylander och Guvå, 2017). I skollagen står att läsa följande om elevhälsan:

Elevhälsan ska främst vara förebyggande och hälsofrämjande. Elevernas utveckling mot utbildningens mål ska stödjas. Elevhälsans arbete ska bedrivas på individ-, grupp- och skolenhetsnivå och ske i samverkan med lärare och övrig personal. Elevhälsan ska vara en del av skolans kvalitetsarbete. Vid behov ska elevhälsan samverka med hälso- och sjukvården och socialtjänsten.

För medicinska, psykologiska, psykosociala och specialpedagogiska insatser ska det finnas tillgång till skolläkare, skolsköterska, psykolog, kurator och specialpedagog eller speciallärare.

2 kap. 25 §, Skollag (2010:800)

Anledningen till att ha en samlad elevhälsa är att det krävs samarbete mellan de olika professionerna för att kunna ha ett hälsofrämjande och förebyggande arbete på skolan. Elevhälsan har ett särskilt ansvar att se och undanröja hinder för varje elevs lärande. Enligt lagen om en samlad elevhälsa ska denna samarbeta med skolans övriga personal för att varje elev ska nå så långt det är möjligt. Dock står det inget i lagen om hur organiseringen kring detta ska gå till (Hylander och Guvå, 2017). Gren Landell (2018) understryker vikten av samverkan vad gäller både att främja närvaro och att förebygga frånvaro.

Att samverka kring elever och att arbeta förebyggande är något som ligger i elevhälsans uppdrag. Därför anses dessa två begrepp centrala för den här studien. Det finns en risk att en elev som hamnat i problematisk frånvaro fastnar där om olika professioner inte samverkar kring eleven och hans behov, helst redan i ett tidigt skede. Att det inte är tydliggjort i lagen hur organiseringen kring samverkan ska se ut motiverar även det användningen av detta begrepp, då syftet är att undersöka specialpedagogens roll i det närvarofrämjande arbetet. Detta handlar i hög grad om hur organiseringen kring arbetet ser ut på respondenternas respektive skolor. Studien avser också undersöka vilken profession inom elevhälsan som har det största respektive minsta ansvaret i närvaroarbetet, samt om undervisande lärare respektive specialpedagoger anser att undervisande lärare och mentorer får stöd i närvaroarbetet av elevhälsan.

3.2 Frånvaro utifrån styrdokument

Nedan redogörs för specialpedagogens ansvar utifrån befintliga styrdokument. Därutöver ges en bild av konsekvenser av skolfrånvaro enligt Centrala studiestödsnämnden.

3.2.1 Specialpedagogens ansvar

I examensförordningen för specialpedagoger finns flera punkter som handlar om vilka färdigheter och förmågor en specialpedagog ska besitta efter avlagd examen, där målet är att kunna: “[...]visa sådan kunskap och förmåga som krävs för att självständigt arbeta som specialpedagog för barn och elever i behov av särskilt stöd” (SFS 1993:100, bilaga 2). Specialpedagogens färdigheter och förmågor ska efter avlagd examen vara enligt nedan:

- visa förmåga att kritiskt och självständigt identifiera, analysera och medverka i förebyggande arbete och i arbetet med att undanröja hinder och svårigheter i olika lärmiljöer,
- visa förmåga att kritiskt och självständigt genomföra pedagogiska utredningar och analysera svårigheter på organisations-, grupp- och individnivå,
- visa förmåga att utforma och delta i arbetet med att genomföra åtgärdsprogram i samverkan med berörda aktörer samt förmåga att stödja barn och elever och utveckla verksamhetens lärmiljöer,
- visa förmåga att kritiskt granska olika vetenskapliga perspektiv på neuropsykiatriska svårigheter samt tillämpa kunskaper om neuropsykiatriska svårigheter i olika lärmiljöer,
- visa fördjupad förmåga att vara en kvalificerad samtalspartner och rådgivare i pedagogiska frågor för kollegor, föräldrar och andra berörda, och
- visa förmåga att självständigt genomföra uppföljning och utvärdering samt leda utveckling av det pedagogiska arbetet med målet att kunna möta behoven hos alla barn och elever.

Bilaga 2, Högskoleförordning (1993:100)

Inom gymnasieskolan, som är grunden för den här studien, återfinns inga specifika ansvarsområden för specialpedagoger i skolans läroplan. Det skrivs ut explicit att lärare ska stödja elever i svårigheter samt att all personal på en skola ska "samverka för att göra skolan till en god miljö för utveckling och lärande" (Skolverket 2011, s. 7). Ordet *frånvaro* nämns inte explicit i läroplanen, men kan tolkas in i hur skolmiljön anpassas för att bland annat förebygga frånvaro. I skollagen omnämns dock frånvaro och elevhälsans samlade ansvar enligt nedan.

Om en elev har upprepad eller längre frånvaro från den verksamhet som avses i 17 § ska rektorn, oavsett om det är fråga om giltig eller ogiltig frånvaro, se till att frånvaron skyndsamt utreds om det inte är obehövt. Utredningen ska genomföras i samråd med eleven och elevens vårdnadshavare samt med elevhälsan.

7 kap. 19a §, Skollag (2010:800)

Specialpedagogrollens explicita ansvar i frånvarofrågan skrivs inte ut, men gäller indirekt då den alltid ingår i en skolas elevhälsa. Det finns därför stöd i lagtext för specialpedagogen att vara en del i utredning av elevers frånvaro, vilket är fog för en mer djuplodad utredning i vad uppfattningen är av det ansvaret.

3.2.2 Centrala studiestödsnämnden

I Sverige ansvarar myndigheten Centrala studiestödsnämnden för utbetalning av studiemedel till studerande på gymnasium och högre studier. För olika typer av utbildningar finns regler för när studiemedel eventuellt stoppas, vilket definieras nedan.

Det är skolan som bedömer vad som räknas som ogiltig frånvaro. Det kan till exempel vara att du vid upprepade tillfällen och utan giltig anledning

- är frånvarande från lektioner
- har sena ankomster
- lämnar lektioner för tidigt.

Om du har upprepad ogiltig frånvaro på sammanlagt fyra timmar eller mer under en månad, kan skolan rapportera det till CSN.

Skolan kan i vissa fall välja att inte rapportera frånvaro till CSN. Det kan de göra om frånvaron till exempel beror på sjukdom, mobbning eller andra personliga skäl som skolan känner till. Om du är borta från skolan för att du mår dåligt är det viktigt att du pratar med din skola.

Centrala studiestödsnämnden

Här tydliggörs skolans ansvar i att utreda anledningar till skolfrånvaro för att därefter kunna rapportera eventuella avsteg från heltidsstudier. Eftersom skolans elevhälsa ansvarar för en sådan utredning kan det, beroende på skolans organisation, bli specialpedagogens ansvar. Detta finns dock inte tydligt specificerat i några styrdokument.

4 Tidigare forskning

I följande avsnitt kommer relevant forskning inom området problematisk skolfrånvaro att presenteras. Forskningen avser ge en samlad bild av kunskapsläget.

Den forskning som används har sökts via ProQuests databas *Education Collection* och EBSCO's databas *Education research complete*, vilka valts utifrån deras inriktning på forskning inom det pedagogiska området. Forskningen som använts är kvalitetsgranskad och som äldst från år 2007. Sökord som använts är *school absenteeism, attendance, secondary school, high school, special education, Sweden* och *school absence*.

Sedan flera år tillbaka har Sverige och många andra länder i västvärlden utmanats av elever i olika åldrar och skolformer som stannar hemma från skolan. Inte minst den statliga utredningen *Saknad! Uppmärksamma elevers frånvaro och agera* (SOU 2016:94) visar detta faktum. Utredningen gav en del svar på varför förhållandevis många elever i Sverige stannar hemma i stället för att gå till skolan. Den beskriver även till viss del vad effekterna blir för de elever som inte når grundskolebetyg eller examen från gymnasiet, så som risk att hamna i utanförskap och marginalisering på arbetsmarknaden vilket i sin tur kan leda till livslångt lidande. Specialpedagogen har bland annat till uppgift att se dessa elever och främja och förebygga det som i vardagligt tal kallas hemmasittande, det vill säga, det som Gren-Landell (2018) definierar som problematisk skolfrånvaro.

Utredningen *Saknad! Uppmärksamma elevers frånvaro och agera* släpptes 2016, och sedan dess har det hänt mycket inom forskning gällande elevers oroväckande frånvaro. Nedan ges en redogörelse över befintlig forskning om kopplingen mellan specialpedagogens roll i arbetet med att förhindra att ungdomar på gymnasiet stannar hemma. Forskningen som valts ut i den här studien har tematiserats under rubrikerna: *En komplex bild av elevers frånvaro växer fram, Specialpedagogiska främjande och förebyggande arbete, samt Mindre framgångsrika metoder*. I slutet av avsnittet delges de slutsatser som dragits av forskningssammanställningen.

4.1 En komplex bild av elevers frånvaro växer fram

Specialpedagogen har idag en central roll när det handlar om att uppmärksamma, stötta och hjälpa de som av olika anledningar blir marginaliserade i skolans värld, menar Berndtsson et al. (2007). Finning et al. (2018, 2020), två studier som bygger på varandra, har genomfört en större intervjustudie med en grupp av 16 respondenter som består av både skolpersonal, familjerådgivare och personer som på andra sätt jobbar med stöd till familjer i Storbritannien. En av slutsatserna i deras arbete är att frågan om elevers skolfrånvaro är komplex eftersom det är osannolikt att riskfaktorerna uppstår isolerade från varandra. Orsakerna interagerar med varandra och det är viktigt att känna till hur de samverkar, exempelvis hur psykisk ohälsa påverkar den fysiska hälsan.

Även Cardichon och Darling-Hammond (2017) har sett den här typen av komplexitet. Barn som lever i missgynnade områden, i familjer med låg social och ekonomisk status studerar ofta i skolor som är underbemannade och saknar kvalificerade lärare. Författarna, som forskat i USA, definierar missgynnade elever som färgade elever, elever med funktionsnedsättningar och de som kommer från låginkomstfamiljer. De konstaterar att dessa elever inte får det stöd de behöver i skolan. Det är också dessa elever som har högst frånvaro och som i högre utsträckning än andra hamnar utanför samhället. Cardichon och Darling-Hammond menar att fler än 31 miljoner barn i USA lever i familjer med en inkomst som knappt täcker deras dagliga behov, vilket gör att de känner en otrygghet vad gäller tillgång till mat och andra förnödenheter. Dessa barn har ofta lägre resultat i skolan och högre frånvaro. Dessutom har de svårare att hålla koncentrationen på skoluppgifter. Författarna poängterar att kronisk stress som många barn känner, kan förändra hjärnans struktur och göra det svårare med uppmärksamhet, koncentration, minne och kreativitet.

Ytterligare en studie som bekräftar bilden av komplexiteten är Gren-Landell et al. (2015). Studien är en digital undersökning med 158 lärare i ordinarie undervisning och specialpedagogisk undervisning i årskurserna sex till nio i Sverige. Uppgiften respondenterna fick var att gradera vikten av troliga orsaker till problematisk frånvaro. Gren-Landell et al. (2015) definierar problematisk frånvaro i tre led.

- (1) Eleven har varit frånvarande minst 25% av den totala skoltiden i två veckor.
- (2) Eleven upplever så stora svårigheter med att delta på lektioner i minst två veckor att det får en signifikant påverkan i ett barns eller en familjs dagliga rutiner.
- (3) Eleven har varit frånvarande i minst tio dagar under en 15-veckorsperiod, inkluderat dagar då eleven varit borta 25% av en skoldag.

Undersökningen visar att en femtedel av deltagarna uttryckte att de tror att det finns många och komplexa orsaker till problematisk skolfrånvaro. Deltagarna i undersökningen skiljer sig sedan åt eftersom lärare rankade familjefaktorer som den främsta orsaken till skolfrånvaro, något som

även ligger i linje med tidigare undersökningar. Lärare som jobbade inom det specialpedagogiska fältet rankade individuella faktorer och skolfaktorer som de mest troliga orsakerna till frånvaro. Gren-Landell et al. (2015) ser detta som ett icke förvånande resultat eftersom lärare i det specialpedagogiska fältet jobbar med ett färre antal elever än de ordinarie lärarna.

Strand och Granlund (2014) har undersökt vad som karaktäriserar elever i Sverige med hög skolfrånvaro och vilka kopplingar som kan dras till inlärningssvårigheter. I artikeln nämns bland annat Gustafsson et al. (2010) forskning som visar att inlärningssvårigheter är vanligt i gruppen elever med hög skolfrånvaro. Strand och Granlund (2014) delar upp inlärningssvårigheter i fyra undergrupper varav en är pedagogisk åtgärd kopplad till specialundervisning. I undersökningen framträder ett mönster som visar att elever med minst antal godkända betyg vid slutet av årskurs nio hade fått mest stöd under alla år på högstadiet. Detta utan att bli godkända i kurserna. De ställer sig frågan om frånvaron av godkända betyg trots dokumenterat stöd kan förklaras med den höga frånvaron.

Arvidsson (2022) har analyserat statliga policytexter om skolnärvaro och distansundervisning som getts ut mellan åren 2017–2021. Syftet med hennes studie är att “bidra med fördjupad kunskap om hur den utbildningspolitiska inramningen av skolfrånvaro och elevers rätt till utbildning kan bidra till att omforma skolplikten och dess innebörd, liksom hur denna diskursiva förändring kan få konsekvenser för elev, skola och samhälle” (Arvidsson, 2022, s. 53). Hon menar att skolplikten är ett begrepp i förändring. År 2020 lades ett kapitel till i skollagen för att kunna bedriva distansundervisning för grundskoleelever i behov av särskilt stöd. Denna ändring i skollagen gjorde det möjligt att fullfölja sin skolplikt på en annan plats än i skolan, ibland även på en annan tid än under ordinarie lektionstid. Detta var i samband med pandemin till följd av viruset covid-19, vilket gjorde att skolpliktsbegreppet började diskuteras. Arvidsson påtalar att den forskning som gjorts om skolfrånvaro mest handlar om vilka faktorer som gör att elever inte kommer till skolan, samt vilka negativa konsekvenser detta tillför för individ och samhälle. Begreppet skolplikt och dess innebörd har det inte forskats på under senare tid. Enligt skollagen finns ingen tydlig definition för vad som menas med skolfrånvaro, vilket gör detta till en komplex fråga då det är upp till varje skola och undervisande lärare att avgöra. Det som är tydligt enligt skollagen är eleven ska “*ta del av den lärarledda verksamheten*” (Arvidsson, 2022, s. 60), men det står inte var eller hur, vilket kan tolkas som att eleven kan ta del av undervisningen på annan plats än i klassrummet. I många länder finns det som kallas läroplikt, eller undervisningsplikt, vilket möjliggör för elever att ta del av skolans undervisning på annan plats (Arvidsson, 2022).

Ett problem med att låta eleverna ta del av undervisningen på annan plats är att det kan hota skolans socialiserings- och värdegrundsuppdrag (Arvidsson, 2022). Det skulle bli svårt att veta om eleverna förstått hur demokrati och mänskliga rättigheter fungerar samt om de efterlever detta i sina handlingar. Utöver det ska det undvikas att skolor använder distansundervisning som ett sätt att bli av med elever som är utmanande i ett klassrum. Ytterligare ett bekymmer med detta är tillsynsansvaret. Om eleverna inte är i skolan är det vårdnadshavares ansvar att se till att de har en trygg vardag, och om eleven är minderårig finns en risk att vårdnadshavares inkomst blir lidande av att vara hemma med sitt barn. Oron för att införa distansundervisning handlar alltså inte om att lärandet eventuellt skulle försämrats, utan om vilka sociala effekter sådan undervisning skulle bära med sig (Arvidsson, 2022).

4.2 Specialpedagogiska främjande och förebyggande insatser

De olika forskningsstudierna som använts i den här studien använder olika begrepp runt skolfrånvaro och hemmasittande elever. Studierna tycks vara sprungna ur en önskan att förstå och hjälpa alla dessa barn och elever ut ur den stigmatisering och marginalisering som problematisk skolfrånvaro har visat sig innebära för enskilda individer och hela familjer. Här ses vikten av att förstå och hjälpa i det främjande och förebyggande arbetet i gymnasieskolan för att fånga upp elever innan de hamnar i problematisk skolfrånvaro.

Elevhälsan har en uttalad roll att främst arbeta förebyggande och hälsofrämjande. Men detta arbete är också skolan gemensamma ansvar. Alla som arbetar i skolan har en viktig uppgift att utifrån sina olika kompetenser arbeta med att skapa goda förutsättningar för eleven.

Skolverket, 2022, s. 10

Finning et al. (2018, 2020) ser flera områden där skolan kan jobba förebyggande. Bland annat ser de att skolan kan jobba med eleverna direkt vid terminsstarter, direkt efter ledighet och vid schemabrytande aktivitetsdagar, vid vilka eleverna löper högre risk att bli frånvarande. Vidare menar de att det är viktigt att skolan jobbar med inkluderande miljöer och policyer för att förebygga mobbning. De framhåller vikten av att skapa goda relationer med både föräldrar och elever. Även Cunningham, Harvey och Waite (2022), som intervjuat åtta skolpersonal i England med erfarenhet av arbete med elever med hög skolfrånvaro, påpekar vikten av vuxennärvaro och att skolpersonal har avsatt tid för att lyssna på elevers behov. De såg också att det behövs fortbildning av skolpersonal kring frånvarorelaterade frågor. Även de såg vikten av god kontakt mellan skola och hem.

Kopplat till utbildningen för specialpedagoger lyfter Tanya Lereya et al. (2023) fram ett viktigt resultat från sin undersökning: att skolfrånvaro ökar med åldern och att flickor från ekonomiskt utsatta familjer löper störst risk att få hög frånvaro i skolan. Vidare menar de att av 418 455 elever i England har elever utan stödbehov en genomsnittlig frånvaro på 5% medan elever med stödbehov har en genomsnittlig frånvaro på 7%. Tanya Lereya et al. utgår från flera olika typer av behov, såsom inlärningsutmaningar, tolkningssvårigheter i socialt samspel, syn- och hörselnedsättningar samt fysiska funktionsnedsättningar. Tanya Lereya et al. menar att insatser bör ske tidigt, särskilt för elever med emotionella och sociala utmaningar för att undvika problematisk frånvaro. Om eleverna har svårt att skapa vänskapsrelationer skapas en lägre tillhörighetskänsla mot skolan och således ökar risken för skolfrånvaro.

4.3 Mindre framgångsrika metoder

Både Finning et al. (2018, 2020) och Cardichon och Darling-Hammond (2017) lyfter fram insatser som inte har någon större effekt på elevers skolnärvaro. De menar att skriftliga varningar och andra typer av bestraffningar inte får någon märkbar effekt. Cardichon och Hammond-Darling anser att amerikanska skolor ska ta bort den så kallade nolltolerans-disciplinen (straff och avstängning) och ersätta den med rättvisepraktik (fokus på relationer och samtal).

Lidegran, Hultqvist, Bertilsson och Börjesson (2021) beskriver hur distansundervisningen under covid-19-pandemin upplevdes av 3726 gymnasiestudenter i Sverige, varav ca 1700 stycken svarade på enkätens öppna frågor. I analysen delade de in eleverna i tre grupper: *elever*

från urban övre medelklass (grupp 1), arbetarklasselever med invandrarbakgrund (grupp 2) och arbetarklasselever på landet (grupp 3). Slutsatsen de drar av studien är att de flesta studenter upplevde stora svårigheter att klara av studierna under pandemin. Svårigheterna varierade något beroende på vilken grupp som eleverna tillhörde. Eleverna i grupp 1 upplevde en större oro för studierna än innan, eleverna i grupp 2 upplevde att de inte fick de stöd från skolan de behövde och eleverna i grupp 3 upplevde att de hade svårt att fokusera på studierna och att de ofta gjorde annat i stället. Resultatet visar att de sociala skillnaderna inte har minskat under tiden av distansstudier (Lidegran, et al. 2021).

4.4 Slutsatser utifrån tidigare forskning

Slutsatser som kan dras av den här forskningsgenomgången är att problematisk skolfrånvaro är ett stort och växande problem, inte enbart i Sverige utan i flera västländer. Det är dessutom redan utsatta elever som drabbas hårdast och riskerar därmed ett liv i utanförskap och arbetslöshet, vilket drabbar både individen och samhället hårt. Undervisande lärare och specialpedagoger ger en skild bild av vad som är de största orsakerna till frånvaro; lärarna anger att familjefaktorer är den största orsaken till problematisk frånvaro, medan specialpedagoger anger att individuella- samt skolfaktorer är de mest bidragande orsakerna. I forsknings-sammanställningen syns också tydligt att det är av stor vikt att tidigt fånga upp elever som riskerar att hamna i problematisk frånvaro.

Ytterligare en slutsats är att begreppet skolplikt är i förändring efter distansundervisningen i samband med covid-19-pandemin. Skolpliktsbegreppet har det inte forskats på under lång tid och vad som menas med det i nuläget är inte helt tydligt, då det är upp till varje enskild skola och lärare att avgöra vad som menas med att delta i den lärarledda undervisningen. Flera länder använder sig i stället av begreppet läroplikt, vilket möjliggör ett annat synsätt. Dock ses i Lidegran, Hultqvist, Bertilsson och Börjessons (2021) studie att flertalet gymnasieelever under covid-19-pandemin upplevde stora svårigheter att klara av sina studier, oavsett vilken samhälls-klass de tillhörde. Angående bestraffande metoder har de ingen märkbar effekt i det närvaro-främjande arbetet.

5 Teoretiska utgångspunkter

Den övergripande teorin som föreliggande studie tar sin utgångspunkt i är *organisations- och systemteorin*, då syftet med studien är att undersöka vilken roll specialpedagogen har i det närvarofrämjande arbetet i gymnasieskolan. Detta är en fråga på organisations- och systemnivå. Teorin används för att kunna analysera och tolka studiens insamlade data.

5.1 Organisations- och systemteori

Inom specialpedagogisk forskning finns olika perspektiv som är vanliga att använda sig av. Beroende på vilket eller vilka perspektiv forskaren använder påverkas synen av resultatet. Ahlberg (2017) har delat upp frågor som forskare vanligtvis ställer inom det specialpedagogiska fältet och delat in dem i fyra perspektiv, individperspektivet, organisations- och systemperspektivet, samhälls- och strukturperspektivet samt det relationella perspektivet. Problematisering frånvaro ses i den här studien främst ur fältet organisations- och systemperspektiv kopplat till specialpedagogers roll i det förebyggande och främjande arbetet på gymnasieskolan.

Enligt Ahlberg (2017) handlar organisationsperspektivet om att söka svar på skolproblematik inom organisationen och verksamheten. Forskare som tar detta perspektiv har fokus på hur skolor bedrivs genom att studera situationer, händelser och handlingar inom utbildningssystemet. Jacobsson och Skansholm (2019) menar att det studeras hur samspelet ser ut inom organisationen, vad som händer inom organisationen, om något förändras eller hur organisationen utvecklas över tid samt hur den är uppbyggd.

Systemteori är en organisationsteori vars fokus är att analysera hur kommunikation och information mellan olika aktörer ser ut inom organisationen, framför allt mellan ledning och övriga aktörer. Med dessa teorier som utgångspunkt syns övergripande mönster inom en organisation samt hur olika delar inom organisationen påverkar varandra (Jacobsson och Skansholm, 2019).

Fältet *individperspektiv* kan inte undvikas i studien eftersom det är eleverna som ytterst påverkas av arbetet. Nedan kommer det perspektivet representeras av Bronfenbrenners ekologiska utvecklingsekologiska teori. Lee et al. (2023) utgår ifrån Bronfenbrenners teori i sitt ramverk kring elevers skolnärvaro och skolfrånvaro hos gymnasieelever. För att kunna förstå Lee et als. ramverk i studien förklaras först Bronfenbrenners teori. Bronfenbrenners teori handlar om barnets utveckling. Lee et al. (2023) har använt Bronfenbrenners teori för att förstå frånvaro hos gymnasieelever. Med anledning av detta kommer Bronfenbrenners teori presenteras för att ge en förståelse till Lee et als. ramverk.

Den amerikanska psykologen Bronfenbrenner presenterar sin teori i *The ecology of human development* (1979). Teorin kallas utvecklingsekologi och i den används termerna mikro-, meso-, exo-, makro- samt tidsperspektivet för att kunna se nätverk i individens miljö. Bronfenbrenner beskriver det som att allt i systemet hänger samman och att inte något system kan förändras utan att de andra också gör det (Ahlberg, 2017). El Zaatari och Maalouf (2022) som bygger vidare på Bronfenbrenner menar att en individ hela tiden pendlar mellan de olika systemen.

Här följer en kort beskrivning av de olika systemen (se även bild 1): i centrum av teorin finns individen, som är den som påverkas av de olika systemen. I mikrosystemet finns de som är allra närmast individen, som föräldrar, syskon, skola och vänner. I mesosystemet beskrivs relationerna mellan de olika närmiljöerna. I exosystemet finns indirekta miljöer, till exempel föräldrars arbetsplats och avlägsna släktingar, och i makrosystemet finns sådant som lagar, politik, kultur och samhälle (El Zaatari & Maalouf, 2022).

Tiden påverkar alla system i Bronfenbrenners utvecklingsteori (El Zaatari & Maalouf, 2022). Tiden inkluderar både *kronologisk ordning* och *händelser*. Tid som *kronologisk ordning* kan till exempel vara när tonårstiden infaller. El Zaatari och Maalouf (2022) beskriver att tonårsstadiet är ett stadie som sträcker sig från barndom och in i vuxen ålder. När eleverna når tonåren börjar de söka autonomi och oberoende i formandet av sina egna identiteter. Författarna menar då att elever under denna tid bör ges chansen att bli delaktiga och fatta beslut eftersom det ökar känslan av skoltillhörighet.

El Zaatari och Maalouf (2022) beskriver utifrån Bronfenbrenner att tid som *händelser* kan vara förändringar i miljön, i familjelivet eller i socioekonomiska strukturer. De lyfter också de övergångar som sker under en människas liv, en individ går in på förskolan, börjar gymnasiet eller tar examen. El Zaatari och Maalouf (2022) beskriver att ett exempel på en händelse är

pedagogisk förändring. När en förändring sker som kräver ändringar av läroplaner, undervisningen och bedömningen kan lärare bli mer pressade och störda. Sådan press kan avleda lärare från korrekt hantering av undervisnings- och inlärningsprocessen och från att effektivt knyta kontakter med sina studenter, menar El Zaatari och Maalouf (2022). Då kan eleverna bli besvikna och tappa känslan av att tillhöra sin skola.

Även Karlberg och Persson (2017) skriver i sin forskningsöversikt att tid spelar roll. De menar att insatser för en elev som håller på eller har utvecklat problematisk frånvaro bör få ta tid. Skolan eller vårdnadshavare försöker ofta att påskynda processen, men omfattande frånvaro har ofta orsaker som gör att det kan ta tid att få eleven tillbaka på heltid.

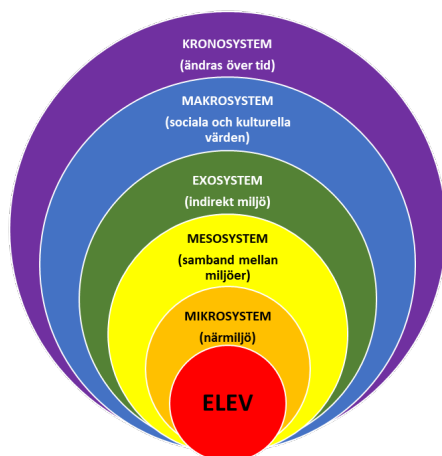


Bild 1: Bronfenbrenners utvecklingsökologiska modell

Lee et al. (2023) har studerat problematisk frånvaro hos gymnasieelever med hjälp av Bronfenbrenners ekologiska utvecklingsteori. Forskarna konstaterar att många studier funnit vilka risk- respektive friskfaktorer som finns i relation till problematisk skolfrånvaro, men de flesta av dessa studier grundar sig inte i någon teori, vilket gör att det blir svårt att fullt ut förstå anledningarna till frånvaron. I studien analyseras svaren av 121 005 elever. Lee et al. grundar sin studie på Melvin et als. (2019) teoretiska ramverk, kallat KiTes (the Kids and Teens at School). Ramverket är i sin tur grundat i Bronfenbrenners ekologiska utvecklingsteori med skillnaden att Melvin et als. teori baseras på elevers skolfrånvaro.

Lee et al. (2023) identifierar totalt 18 variabler av risk- och friskfaktorer, där alla 18 variabler finns inom mikro- och mesosystemen. En slutsats de drar av resultatet är att orsakerna till att elever hamnar i problematisk frånvaro finns i elevens direkta närmiljöer, mikro- och mesosystemen, snarare än i elevens indirekta miljöer, exo- och makrosystemen. Bilden nedan är ett förtydligande av Melvin et als. (2019) modell.

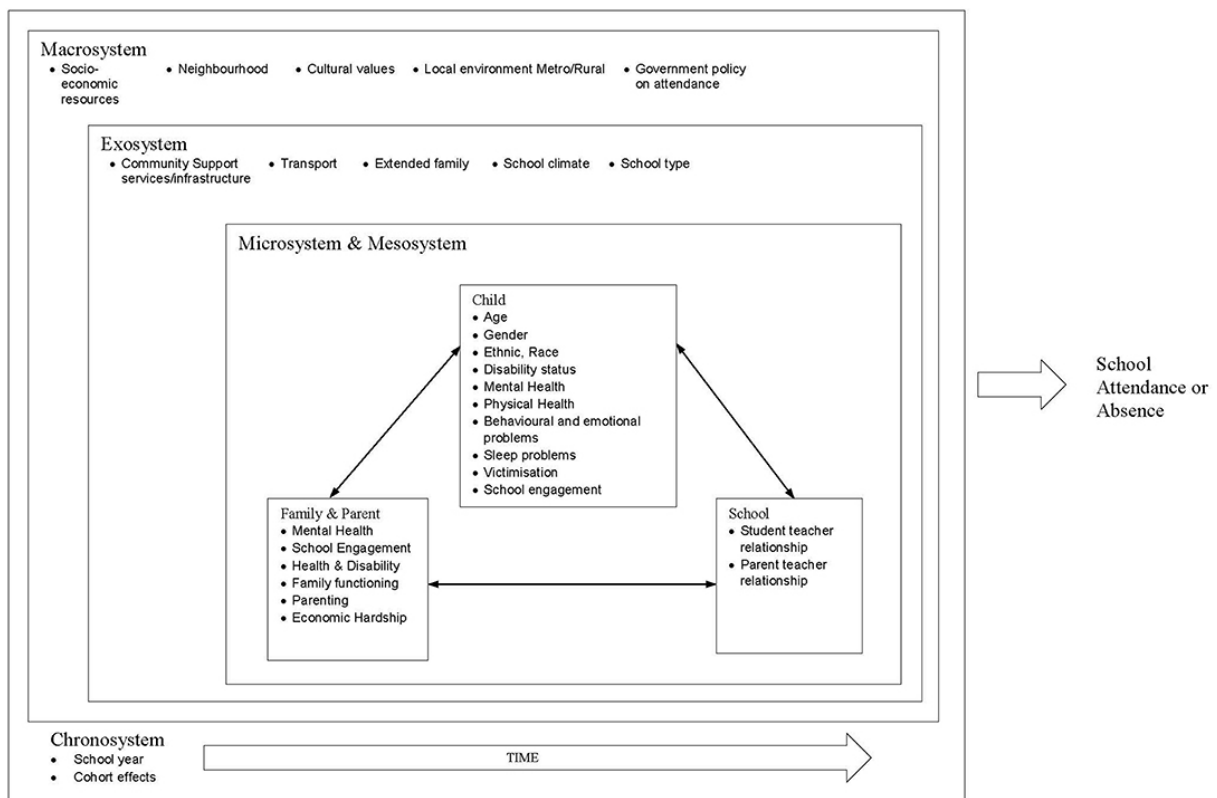


Bild 2: KiTes ekologiska ramverk för skolnärvaro och skolfrånvaro

System- och organisationsteorin som också går att koppla till utvecklingsteori passar för den här studien då alla delar i en organisation påverkar varandra och individerna i den. I en skolorganisation finns det många delar som är beroende av varandra för att varje del ska fungera. Bronfenbrenners teori tydliggör att de olika systemen ständigt påverkar varandra. Melvin et als. (2019) teoretiska ramverk som baseras på Bronfenbrenners teori passar bra som grund för den här studien då den bland annat lyfter fram faktorer som påverkar elevers skolfrånvaro.

Resultatet av Lee et als. (2023) studie pekar på att problematisk skolfrånvaro beror på faktorer i mikro- och mesosystemen snarare än på faktorer i exo- och makrosystemen. Detta är av stor vikt för den här studien då den bland annat undersöker orsaker till problematisk skolfrånvaro. Precis som Ahlberg (2017) framhåller påverkar valet av teoretiskt ramverk synen på studiens resultat. Genom att använda Bronfenbrenners ekologiska systemteori och Melvin et als. (2019) teoretiska ramverk kan den här studien på ett systematiskt sätt analysera resultatet. Studien undersöker vilken påverkan kronosystemet har när det gäller närvaro/frånvarofrågor. Av den tidigare forskningen som valts för den här studien pekar flertalet på att det är av vikt att insatser sätts in tidigt, det vill säga främjande och förebyggande insatser. Studiens syfte är att undersöka vilken roll specialpedagogen har i det närvarofrämjande arbetet i gymnasieskolan och de teoretiska utgångspunkterna kommer genom sina olika begrepp att stödja resultatdiskussionen. Ramverket, de teoretiska utgångspunkterna, kan också bidra med att få förståelse för hur specialpedagoger och lärare ser på gymnasieelevers problematiska skolfrånvaro. De teoretiska utgångspunkterna i form av Bronfenbrenner (1979) El Zaatari och Malouf (2022) och Lee et al. (2023) ger också en ram för såväl organisation och system där specialpedagogen verkar för eleverna som riskerar att hamna i eller har hamnat i problematiska frånvaron. Det organisations- och systemteoretiska kan i den här studien vinna på att kompletteras med

individperspektivet för att försöka besvara studiens tre forskningsfrågor. Teorierna bidrar till att tolka, förstå, förklara och värdera det som framkommer i studiens resultat.

6 Metodologi

Inledningsvis följer nedan en motivering av val av metod med tillhörande diskussion. Därefter fördjupas metodens innehåll och konsekvenser ytterligare.

6.1 Val av metod

Den här studiens utgångspunkt var ursprungligen den kvantitativa intervjuformen, med webbenkätundersökning som metod. Bryman (2018) pekar på att den kvantitativa studiens fördelar ligger i möjligheten att urskilja detaljer som annars kan vara svåra att upptäcka. Samtidigt ger metoden ett resultat där det kan byggas statistik och på det sättet visa skillnader och likheter mellan olika respondenter i siffror, vilket kan jämföras med den kvalitativa studien där respondenterna mer utförligt i ord beskriver sina uppfattningar och studien utgår från detta. Slutligen är en kvantitativ studie mindre påverkingsbar av tiden då den i sitt genomförande är enklare att replikera, vilket gör att framtida forskning med samma metod underlättas. Då studien för att uppfylla sitt syfte behöver kunna visa svar från en större grupp av lärare och specialpedagoger är enkätundersökning en rimlig metod i förhållande till andra former av intervjuer.

Utifrån studiens resultat har metoden i efterhand arbetats om till mixed methods tillsammans med anpassning av frågeställningar för att enklare kunna använda inkomna frsvar. Bryman (2018) menar att flera styrkor kan framträda genom blandat metodval, detta då den ena metoden kan ge kraft åt och stärka den andra. En målsättning är god replikerbarhet och generaliserbarhet, vilket svårligen kan uppnås med endast en kvalitativ metod utifrån studiens omfång.

Vid val av insamlingsmetod har flera olika aspekter beaktats. Målet har varit att få en bred bild av lärares och specialpedagogers åsikter om förebyggande och främjande insatser för god skolnärvaro. Både Bryman (2018) och Berggren och Skansholm (2022) pekar på möjligheten att kunna förtydliga frågor till sina respondenter som den stora fördelen med intervju som metod. Berggren och Skansholm lyfter dessutom en risk med enkät som metod, då bortfallet av svarande kan vara uppemot 50 procent. För att kunna göra tydliga sammanställningar och jämförelser av svar har det dock varit viktigt att frågorna är ställda på samma sätt till alla respondenter och det är viktigt att de har fått tillräcklig tid utifrån sina förutsättningar att besvara alla frågor. Med detta i åtanke föll valet på enkäter. Utöver ovan nämnda skäl nämner Bryman (2018) enkätens minskade risken av intervjuareffekt, där respondenten adderar eller undanhåller delar av sitt svar utifrån den sociala situationen, vilket även det har påverkat val av insamlingsmetod.

6.2 Genomförande av enkätundersökning

Målet med enkätens utformning har varit att få en hög svarsfrekvens och en tydlighet för att minimera missförstånd hos respondenterna. Bryman (2018) ser webbenkäten som överlägsen pappersenkäten, både utifrån kostnad, effektivitet och tydlighet då webbenkäten automatiskt kan styras om i vilka frågor som ställs och hoppas över utifrån respondentens tidigare svar. Slutligen leder webbenkäten till längre svar än den pappersbaserade enkäten, vilket är gynnsamt

då både öppna och slutna frågor behövs för att kunna besvara studiens frågeställningar. Därav har webbenkät valts som insamlingsmetod. Till sin nackdel har webbenkäter att de har lägre svarsfrekvens än pappersenkäter (Bryman 2018), vilket avhjälpas med påminnelser i högre grad än med motsvarande enkät i pappersformat. Bryman ser även en risk med webbenkäter då respondenter i högre grad använder sig av telefoner när de besvarar enkäter, så det har varit av stor vikt att enkäten utformats i ett format som är tydligt både via webbläsare och telefon. Därför har Microsoft Forms använts vid utformandet av enkäten, där formatet anpassas automatiskt utifrån den enhet som används vid enkätsvar. Den nackdel som finns med specifikt Microsoft Forms är att villkorsstyrda frågor på samma sida som övriga frågor måste placeras som sista fråga på sidan, vilket begränsar möjligheten att designa enkäten. Till sin fördel är Microsoft Forms lättmodererat, välkänt och tillgängligt utan vidare registrering, vilket gjort att tjänsten valdes.

En ytterligare insats för att minska bortfall i studien är valet att göra samtliga öppna frågor frivilliga att besvara. De slutna frågorna är satta som obligatoriska, vilket medför att respondenten inte kan komma vidare i enkäten innan dessa är besvarade. Valet att göra dessa obligatoriska är att de är enklare att missa och enklare att besvara än öppna frågor, något som även påpekas av Bryman (2018). De öppna frågorna är däremot svårare att besvara och kan leda till onödigt bortfall om de är obligatoriska. Medförd risk är att frågor som flera respondenter upplever svåra att besvara undviks i högre grad, vilket i sin tur påverkar generaliserbarheten i studien.

6.3 Pilotstudie

Innan enkäten tagits ut har den prövats som pilotstudie, något som även rekommenderas av Bryman (2018, s. 332). Av pilotstudien framkom att enkätens utformning gjorde den alltför omfattande, detta då respondenterna behövde 15-20 minuter för att besvara enkäten. I kommentarer framkom även att vissa frågor behövde förtydligas för att minimera att de misstolkas. Pilotstudien resulterade i att två öppna frågor togs bort helt samt att en fråga omformulerades. Efter ytterligare granskning flyttades större delar information till det inledande missivbrevet (enkätens inledande avsnitt) samtidigt som några frågor förtydligades.

6.4 Urval

Då den här studien endast görs i mindre skala används bekvämlighetsurval som insamlingsmetod. Berggren och Skansholm (2022) lyfter nackdelar med den här urvalsmetoden, då resultaten endast pekar på de specifika respondenternas åsikter och en replikerad studie kan visa ett helt annat resultat. Detta har vägts mot risken med stora bortfall, vilket är större när forskaren inte har någon relation till respondenten. Enligt Berggren och Skansholm (2022) kan uppemot hälften av tänkbara respondenter falla bort, vilket medför en risk med få svarande då tiden för insamling av data är begränsad.

Bekvämlighetsurvalet består i huvudsak av lärare och specialpedagoger som är anställda på tre av författarna kända gymnasieskolor i västra Sverige, två kommunala och en friskola. För att nå fler specialpedagoger har författarna tagit hjälp av sitt personliga nätverk av specialpedagoger och fått deltagare från västra Sverige. Urvalet kan analyseras ur ett organisationsperspektiv då gymnasieskolan som helhet här ses som en och samma organisation, även om inte alla respondenter tillhör samma skolenhet.

6.5 Reliabilitet och generaliserbarhet

I Bryman (2018) diskuteras reliabilitet som begrepp huruvida resultatet av studien är stabilt, det vill säga om resultatet skulle skilja sig stort om studien tas ut igen med andra respondenter. Valet att genomföra studien som en enkätundersökning är grundat i att minimera risken för att olika tolkningar ska kunna göras, vilket ökar studiens reliabilitet.

Då studiens urval är bekvämlighetsgrundat kan en skillnad uppstå om studien replikeras. För att få en bredare bild har respondenter från olika kommuner och olika huvudmannaskap använts. Resultatet kan dock inte ses som generaliserbart på en hel lärar- och specialpedagogpopulation, särskilt då flera öppna frågor bidrar till att svaren kan skifta stort mellan respondenter. Studien ska därför endast ses som en ansats till vidare forskning inom området, även om antalet respondenter kan bidra till viss generaliserbarhet. I frågan om anledningar till skolfrånvaro kan resultatet jämföras med Gren Landells et al. (2015) tidigare forskning för att undersöka om resultaten där är generaliserbara.

6.6 Validitet

Syftet vid val av frågor ska alltid vara att få hjälp med att besvara studiens frågeställningar. Samtidigt är det viktigt att ställa rätt frågor, på rätt sätt och samtidigt inte göra den för omfattande, allt för att hålla svarsfrekvensen på en tillfredsställande nivå. Det är även viktigt att endast ställa personliga faktafrågor som bidrar till att analysera viktiga likheter och skillnader mellan olika kategorier av respondenter, detta alltid med etik som en grundbult i formuleringar och val av frågor kring respondenten (Bryman 2018). Därför har endast ålder inom olika spann, år som behörig i yrket samt om respondenten är lärare eller specialpedagog valts som oberoende variabler. Då studien är i mindre skala kan inga större slutsatser dras vid alltför många oberoende variabler, varför exempelvis kön har valts bort helt (Bryman 2018). Berggren och Skansholm (2022) trycker på vikten av att endast ställa frågor som behövs för undersökningen för att på så sätt minimera bortfall, vilket även det talat för att minimera insamlandet av personliga data.

Vid design av enkäten har de personliga faktafrågorna lagts i slutet av enkäten för att låta respondenten fokusera på de öppna frågorna först. Enligt Bryman (2018) är ett stort antal öppna frågor riskabelt ur bortfallssynpunkt, varför dessa minimerats samt omringats av flertalet slutna frågor. Målsättningen har varit att optimera antalet frågor utifrån uppsatta frågeställningar och syfte vilket enkäten slutligen fått en längd om 12 frågor, där samtliga öppna frågor är frivilliga för att minimera bortfall. Antalet öppna frågor är tre till antalet, vilket är ett avvägande att få ut tillräckligt omfattande data utan att öka risken för bortfall, något som ökar ju fler öppna frågor som används (Bryman 2018:328). Samtliga öppna frågor är formulerade utifrån att respondenten ska ge kortfattade exempel, något som kan jämföras med längre frisvarsfrågor vilket nästintill helt undviks i enkäten. En trettonde avslutande fråga, som även den är frivillig, ger respondenten möjlighet att själv svara på om den har något ytterligare att lägga till. Detta utgör enkätens enda helt öppna fråga.

För att åskådliggöra hur den här studiens frågeställningar besvaras med hjälp av enkätens frågor följer nedan en tabell. Enkätundersökningen i sin helhet återfinns som Bilaga 1. Fortsättningsvis hänvisas till studiens olika frågeställningar med förkortning F1-F3, enligt nedan:

- F1: Vilka uppfattar specialpedagoger och lärare i gymnasieskolan som de vanligaste anledningarna till problematisk skolfrånvaro?
- F2: Hur arbetar specialpedagoger för att främja närvaro i gymnasieskolan?
- F3: Hur ser specialpedagoger och lärare på sina egna respektive varandras roller i gymnasieskolans förebyggande närvaroarbete?

Fråga	F1	F2	F3	Personlig information	Typ av fråga	Yrkersspecifik
1	X				Sluten	Alla
2	X				Sluten	Alla
3			X		Sluten	Alla
4			X		Sluten	Alla
5			X		Öppen	Alla
6				X	Sluten	Alla
7		X			Sluten	Lärare
8			X		Sluten	Lärare
9		X			Öppen	Lärare
10			X		Öppen	Lärare
11		X			Sluten	Specialpedagog
12			X		Sluten	Specialpedagog
13		X			Öppen	Specialpedagog
14			X		Öppen	Specialpedagog
15				X	Sluten	Alla
16				X	Sluten	Alla
17	X	X	X		Öppen	Alla

Tabell 1: Indelning av enkätens frågor utifrån besvarad frågeställning, typ av fråga och vilken yrkeskategori som frågorna riktar sig till

6.6.1 Validitet: personliga frågor

För att möjliggöra villkorsstyrning av frågor hämtas det i fråga nummer åtta in vilken av yrkeskategorierna lärare/specialpedagog som respondenterna tillhör. Detta behövs även för att kunna särskilja hur de olika yrkesrollerna svarar. Då det finns specialpedagoger som undervisar som en del av sin tjänst och tvärtom har det här gjorts en avgränsning att alla respondenter som är specialpedagog som en del av sin tjänst ska identifiera sig helt som specialpedagoger i den här undersökningen.

För att kraften hos respondenterna i första hand ska ligga på att besvara studiens frågeställningar är de resterande personliga frågorna förlagda till enkätens sista del. Då exakt ålder inte är viktigt för att besvara frågeställningarna ges respondenterna val inom olika spann i den slutna fråga 15. För att se om svar skiljer sig utifrån yrkeserfarenhet efterfrågas detta i fråga 16, även här i en sluten fråga med alternativ inom olika spann.

6.6.2 Validitet F1: anledningar till problematisk skolfrånvaro hos elever

För att besvara F1 behövs en fråga där respondenterna ger sin bild av de vanligaste anledningarna till problematisk skolfrånvaro hos sina elever. En sluten fråga begränsar respondenten i sin frihet och riskerar att alla tänkbara svar inte når studien. Samtidigt är detta

en fråga som kräver mycket kunskap hos respondenten, men riskerar att ge vilseledande svar eller onödigt bortfall om den är för svår att besvara (Bryman 2018). För att tydliggöra för respondenterna används därför definition av problematisk skolfrånvaro från Gren-Landell et al. (2015) tillsammans med den studiens faktorer där respondenten får gradera vilken faktor den anser vara mest respektive minst bidragande till problematisk skolfrånvaro. För att förenkla för respondenterna och minimera risken för felkällor ges exempel inom kategorierna familjefaktorer, individfaktorer och skolfaktorer.

Studiens andra fråga kopplas till lärarens och specialpedagogens upplevelse av hur utbredd den problematiska skolfrånvaron är på den aktuella skolenheten. Detta är dels intressant utifrån vilka faktorer respondenten uppgett som de vanligaste för problematisk skolfrånvaro samtidigt som resultatet kan jämföras med Skolverkets data. Då det kan vara svårt för respondenterna att besvara hur vanlig problematisk skolfrånvaro är hos dem utgör den här frågan den enda där respondenterna kan svara med *vet ej*.

Den helt öppna avslutande frågeställningen ger utrymme för respondenten att ytterligare fördjupa sina svar för att på det sättet hjälpa till att besvara samtliga frågeställningar.

6.6.3 Validitet F2: specialpedagogens arbete i det närvarofrämjande arbetet

För att besvara F2 är det av största vikt att alla respondenter svarar utifrån vilka främjande och förebyggande insatser som görs, vilket medför att det måste göras tydligt att åtgärdande insatser står utanför studiens syfte. För att minimera felaktiga svar förtydligas detta både i enkätens inledande stycke samt i brödtexten till varje fråga som berörs.

Den andra frågeställningen pekar på det faktiska arbete som utförs, något som besvaras genom enkätens öppna fråga nummer 9/13 “[v]ilket stöd anser du specialpedagogen kan ge mentorer och undervisande lärare för att bidra till närvarofrämjande insatser på skolan?”. Frågans dubbla numrering beror av villkorsstyrning utifrån om respondenten är lärare eller specialpedagog och är formulerad likartad utifrån vilken yrkesgrupp den riktar sig till. Fråga 10/14 hjälper studien att visa skillnader i uppdelning av arbetsuppgifter inom elevhälsan på olika skolor beträffande det närvarofrämjande arbetet. Båda dessa frågor ges med öppet svar för att ge respondenterna större friheter att formulera vilket stöd de får/ger alternativt inte får/ger. I fråga 7/11 ges möjlighet för lärare och specialpedagoger att gradera i vilken utsträckning de anser sig få/ge hjälp med närvarofrämjande insatser, vilket ytterligare hjälper till att besvara F2.

Den helt öppna avslutande frågeställningen ger utrymme för respondenten att ytterligare fördjupa sina svar för att på det sättet hjälpa till att besvara samtliga frågeställningar.

6.6.4 Validitet F3: ansvarsfördelning mellan professioner

För att kunna få svar på vilket ansvar som är specialpedagogens är det även av stor vikt att respondenterna får svara vilket ansvar övriga professioner har, detta för att se skillnader mellan olika respondenter och skolor. Fråga tre och fyra undersöker vilken grad av ansvar olika professioner har och borde ha på en skola, detta för att undersöka vilken status specialpedagogen har och borde ha i skolans närvarofrämjande arbete. Här har kategorin studie- och yrkesvägledare medvetet valts bort då de inte alltid är en del av skolans elevhälsoteam.

I fråga 5 får sedan respondenterna ge svar på vilka närvarofrämjande insatser de anser att de undervisande lärarna gör, vilket senare kompletteras med övriga professioners förväntade

insatser i fråga 9/13 och 10/14. Här finns en risk att respondenterna inte ser uppdelningen mellan olika professioners insatser, men med öppna svar ges möjlighet att kunna svara utifrån den kunskap respondenten besitter. Fråga 8/12 utgår från respondenternas kunskap om vilken grad av hjälp övriga elevhälsan (specialpedagoger exkluderat) ger till mentorer och undervisande lärare i det närvarofrämjande arbetet, även detta för att tydliggöra om det finns olika upplevelser kring vilken profession som huvudsakligen ansvarar för det närvarofrämjande arbetet.

Den helt öppna avslutande frågeställningen ger utrymme för respondenten att ytterligare fördjupa sina svar för att på det sättet hjälpa till att besvara samtliga frågeställningar.

6.7 Bearbetning och analys

För att kunna använda och skapa resultat av inhämtade enkätsvar importeras insamlade data till statistikverktyget *Jamovi*, ett öppet och fritt tillgängligt gratisverktyg för hemanvändare. *Jamovi* är valt utifrån bekvämlighetssynpunkt och är ett verktyg där överskådliga resultat kan tas fram i tabellform utifrån önskade jämförande parametrar. Då både lärares och specialpedagogers bild av sina roller efterfrågas är det viktigt att kunna använda ett verktyg som kan presentera det resultatet på ett lättillgängligt sätt.

Analysmetoden för den här studien är främst genom deskriptiv analys där inhämtade data jämförs. Det är inledningsvis intressant att jämföra studiens inledande fråga med vilken profession respondenterna har (fråga 6), detta med syfte att verifiera Gren-Landells et al. (2015) resultat om hur olika professioner ser olika på hur vanliga olika anledningar är till problematisk skolfrånvaro. Därutöver kommer svaren jämföras med hur respektive profession ser på ansvar och insatser, detta för att klargöra om det finns skillnader mellan lärares och specialpedagogers uppfattningar. Svaren kommer även jämföras inom professionen, där svaren på de öppna frågorna presenteras samlat för att åskådliggöra eventuella samband. Jacobsson och Skansholm (2019) diskuterar olika modeller för analys på olika nivåer. Enligt deras definition görs en analys på mesonivå (grupp-nivå) för att se samband mellan olika respondenter. Då endast delar av personal på olika skolor deltar i studien kan ingen analys på makronivå genomföras, där gemensamma ståndpunkter för hela organisationen visas.

De yrkesspecifika frågorna (lärare: fråga 7-10 / specialpedagog fråga 11-14) är likartat utformade för att både kunna jämföras inom den egna professionen och mellan professionerna. Vid större skillnader utgör datan ett diskussionsunderlag i hur professionerna ser på det stöd som ges och tas emot. Datat kommer även jämföras med forskningens goda exempel på hur skolnärvaro främjas.

Frisvaren tematiseras utifrån dess innehåll och presenteras i olika stycken i resultatet, vilket utgör både en kvantitativ och en kvalitativ eller mixed methods-analys. Bryman (2018) skriver att tematisering är ett vagt begrepp eftersom kvalitativa data inte styrs av kodifierade regler i samma utsträckning som vid kvalitativ dataanalys. Vidare menar Bryman fram att forskare inte sällan utelämnar hur tematiseringen skett och varför den är betydelsefull. Tematisering kan utgå från olika perspektiv och ett av de vanligaste sätten att göra det på är genom att forskaren identifierar likvärdiga upprepningar (Bryman 2018). Tematiseringen i den här studien har bestått i att frisvaren kategoriserats manuellt, med färgkodning, utifrån likvärdiga och liknade upprepningar av samma begrepp så som exempelvis *tillsammansarbete*, *samtal* eller *skapa och/eller bygga relation*. Vikten av att tematisera svaren för den här studien ligger i att sammanfatta i första hand frisvaren. Respondenterna gavs frihet att välja sina egna ord och

begrepp i frisvaren och studien skulle inte vinna på att alla dessa redogjordes för enskilt. Enligt Love et al. (2022) finns styrkor i att använda sig av både kvantitativ och kvalitativ bearbetning inom samma forskning, eftersom det kan ge en större mening och unika insikter. I den här studien redovisas det kvantitativa med tabeller och det kvalitativa genom tematisk analys av frisvaren.

6.8 Etik

För att säkerställa respondenternas trygghet har undersökningen genomförts enligt Vetenskapsrådets etiska principer (Vetenskapsrådet, 2017), med hänsyn till informationskrav, samtyckeskrav, konfidentialitetskrav och nyttjandekrav. I samband med utskick av studiens enkät har även bifogats ett missivbrev (se Bilaga 1) med information om samtycke samt att respondenten när som helst kan avbryta sin medverkan. I samma missivbrev framgår även studiens syfte samt när och hur studien genomförs så att respondenterna kan se hur resultatet kommer användas och kunna ta del av studiens resultat i efterhand.

Vi som forskare har kunnat säkerställa respondenternas anonymitet, detta genom begränsning av vilken data vi samlar in och hur vi presenterar den insamlade datan. Uppgifter om arbetsplats och kön har utelämnats, vilket svårligen möjliggör att någon respondent kan avidentifieras även om undersökningen är gjord i mindre skala. Enskilda respondenters svar hanteras endast av forskargruppen med utlovad anonymitet vid öppna svar som kan röja information om den enskilda respondenten. Sådan data där respondenten röjer delar av sin identitet i studiens öppna svar utelämnas helt eller kodas vid framställning av både integritets- och konfidentialitetsskäl.

Enligt Dataskyddsförordningen, GDPR, ska en studie undvika lagring av känsliga personuppgifter, vilket görs i form av att sådana frågor undvikts medvetet i enkätundersökningen. Respondenternas svar har lagrats skyddat och hanterats med försiktighet under studiens utarbetande, för att sedan makuleras i efterhand.

Vidare presenteras enskilda svar endast i kodad form och utan uppgift om den specifika respondentens ålder och arbetslivserfarenhet (vilket är den integritetskänsliga data som samlas in). Sådan data presenteras endast sammanställd för samtliga svarande i respektive ålders- och arbetslivserfarenhetsgrupp.

7 Resultat

Nedan redogörs för inkomna enkätsvar samlat och utifrån profession där frisvar från specialpedagog betecknas med *S* och frisvar från lärare betecknas med *L*. Kapitlet är indelat i fem avsnitt där 7.1 till 7.4 visar respondenternas svar i tabellform. De här avsnitten utgör den kvantitativa delen i studien. Vid varje tabell återfinns en förklaring i textform. Avsnitt 7.5 behandlar frisvaren där fyra underrubriker satts för att underlätta läsningen. Den här delen utgör den kvalitativa delen av studien. Svaren presenteras utifrån vilken frågeställning som besvaras, på samma sätt som i studiens metodavsnitt. Under bearbetningen av resultatet tematiserades frisvaren med färgkodning utifrån vilka begrepp som ansågs återkomma. Begreppen är till exempel *tillsammansarbete*, *samtal* och *skapa/bygga relation*. Efter tematiseringen har ett urval av kommentarer lyfts fram utifrån de svar som tydligast visar respondenternas samlade tankar. Även unika svar har lyfts fram.

7.1 Undersökningens respondenter

Antal svarande i undersökningen är 86 personer, varav 64 gymnasielärare och 22 specialpedagoger. Insamling av data genomfördes under en period av tre veckor där totalt 263 personer, varav 41 specialpedagoger, nåddes mejlledes av inbjudan att delta.

Tabellen nedan ger en samlad bild av studiens respondenter utifrån ålder och antal år som behöriga yrkesutövare. Datan visas endast för att ge en samlad bild av undersökningens respondenter. Dock kan den inte användas för att visa vad en specifik kategori av respondent svarar i övrigt då det alltför få respondenter ingår i varje kategori.

Tabell 2: Personlig information om respondenter

Ålder	År i yrket	Yrke		Total
		Lärare	Specialpedagog	
-35 år	0-5 år	7	0	7
	11-20 år	1	0	1
	6-10 år	2	0	2
	Mer än 20 år	0	0	0
	Total	10	0	10
36-45 år	0-5 år	0	0	0
	11-20 år	3	4	7
	6-10 år	8	2	10
	Mer än 20 år	0	1	1
	Total	11	7	18
46-55 år	0-5 år	2	0	2
	11-20 år	12	6	18
	6-10 år	4	0	4
	Mer än 20 år	10	4	14
	Total	28	10	38
56- år	0-5 år	1	1	2
	11-20 år	3	1	4
	6-10 år	3	0	3
	Mer än 20 år	8	3	11
	Total	15	5	20
Total	0-5 år	10	1	11
	11-20 år	19	11	30
	6-10 år	17	2	19
	Mer än 20 år	18	8	26
	Total	64	22	86

7.2 F1: anledningar till problematisk frånvaro hos elever

Enligt Tabell 3 syns en tydlig skillnad på respondenternas svar utifrån yrkeskategori. I lärargruppen upplever nästan en fjärdedel av respondenterna att frånvaroproblematiken på deras respektive skolor är liten eller mycket liten, i jämförelse med yrkeskategorin specialpedagoger där endast 9% har samma uppfattning. Mer än hälften av specialpedagogerna upplever stor till mycket stor frånvaroproblematik hos deras skolors elever, vilket kan jämföras med ca 40 % i kategorin lärare för samma variabler.

Tabell 3: Storlek på frånvaro

Storlek på frånvaro		Yrke		
		Lärare	Specialpedagog	Total
Mycket liten	Antal	1	1	2
	% per kolumn	1.6 %	4.5 %	2.3 %
Liten	Antal	15	1	16
	% per kolumn	23.4 %	4.5 %	18.6 %
Medel	Antal	22	8	30
	% per kolumn	34.4 %	36.4 %	34.9 %
Stor	Antal	17	9	26
	% per kolumn	26.6 %	40.9 %	30.2 %
Mycket stor	Antal	9	3	12
	% per kolumn	14.1 %	13.6 %	14.0 %
Total	Antal	64	22	86
	% per kolumn	100.0 %	100.0 %	100.0 %

Vid granskning av tabell 4a och 4b framträder bilden att såväl lärare som specialpedagoger i högst grad ser individuella faktorer som den främsta anledningen till problematisk skolfrånvaro hos elever. Den totala andelen respondenter i lärarkategorin som upplever frånvaroproblematiken på sin skola som stor eller mycket stor tenderar att i högre grad peka på familjefaktorer som anledning till frånvaron, vilket inte syns på samma sätt hos specialpedagogerna på skolor där frånvaroproblematiken är stor.

Tabell 4a: Vanligast anledning till frånvaro

1:a anledning till frånvaro	Yrke		
	Lärare	Specialpedagog	Total
Familjefaktorer	18	2	20
Individuella faktorer	39	19	58
Skolfaktorer	7	1	8
Total	64	22	86

Tabell 4b: Vanligast anledning till frånvaro

Yrke	Storlek på frånvaro	1:a anledning till frånvaro			Total
		Familjefaktorer	Individuella faktorer	Skolfaktorer	
Lärare	Stor	7	8	2	17
	Mycket stor	6	3	0	9
	Total	18	39	7	64
Specialpedagog	Stor	1	7	1	9
	Mycket stor	0	3	0	3
	Total	2	19	1	22
Total	Mycket liten	0	2	0	2
	Liten	3	13	0	16
	Medel	3	22	5	30
	Stor	8	15	3	26
	Mycket stor	6	6	0	12
	Total	20	58	8	86

I tabell 5 framträder en tydlig skillnad i vad respondenterna ser som den minst vanliga anledningen till skolfrånvaro. Enligt undersökningen ser mer än hälften av lärarrespondenterna att skolfaktorer har minst påverkan på elevers problematiska skolfrånvaro. Hos specialpedagogerna är i stället skolfaktorer helt delad med familjefaktorer medan ingen av undersökningens specialpedagoger ser individuella faktorer som ovanliga till problematisk skolfrånvaro.

Tabell 5: Minst vanlig anledning till frånvaro

3:e anledning till frånvaro	Yrke		Total
	Lärare	Specialpedagog	
Familjefaktorer	18	11	29
Individuella faktorer	11	0	11
Skolfaktorer	35	11	46
Total	64	22	86

7.3 F2: specialpedagogens arbete i det närvarofrämjande arbetet

Tabell 6 och 7 visar upplevelsen av mängd hjälp som lärare får av specialpedagoger i närvarofrågor; i tabell 6 syns lärarnas upplevelse och i tabell 7 specialpedagogernas upplevelse. Siffran 1 betyder ingen hjälp alls och siffran 5 betyder mycket stor hjälp. Av resultatet framgår att ca 10 % av lärarna anser sig få ingen eller mycket lite hjälp från sin specialpedagog i närvarofrågor. Detta kan jämföras med stor till mycket stor hjälp, vilket nästan hälften av lärarrespondenterna uppger sig få från specialpedagogen.

Tabell 6: Hjälp från specialpedagog, upplevelse

Lärares upplevelse av mängd hjälp från specialpedagog						
Yrke	1	2	3	4	5	Total
Lärare	5	12	18	18	11	64

Tabell 7 visar hur specialpedagoger ser på mängden hjälp till lärare. Ingen av de 22 specialpedagoger som deltagit anser att de ger lite eller ingen hjälp alls, samtidigt som två tredjedelar av specialpedagogerna anser sig ge mycket till väldigt mycket hjälp till lärare i närvarofrågor.

Tabell 7: Hjälp till lärare enligt specialpedagog

Specialpedagogers upplevelse av mängd hjälp till lärare				
Yrke	3	4	5	Total
Specialpedagog	8	10	4	22

7.4 F3: ansvarsfördelning mellan professioner

I tabellerna 8 och 9 syns svaren på vilken mängd hjälp som lärare anser sig få av den övriga elevhälsan (tabell 8) och vilken mängd hjälp specialpedagoger anser att övrig elevhälsa ger till lärare (tabell 9). Ungefär en tredjedel av lärarrespondenterna anser att övrig elevhälsa ger ingen eller mycket lite hjälp till dem i närvarofrågor, en siffra som kan likställas med andelen lärare som anser sig få mycket eller väldigt mycket hjälp från övrig elevhälsa i närvarofrågor.

Tabell 8: Hjälp från övrig elevhälsa, upplevelse

Lärares upplevelse av mängd hjälp från övrig elevhälsa						
Yrke	1	2	3	4	5	Total
Lärare	6	15	21	19	3	64

Majoriteten av specialpedagogerna, 77 %, anser att lärarna får mycket hjälp av elevhälsan. Ingen svarar att lärare inte får någon hjälp alls och endast en specialpedagogresponent upplever att hjälpen från övrig elevhälsa i närvarofrågor är mycket liten.

Tabell 9: Hjälp från övrig elevhälsa

Yrke	Specialpedagogers upplevelse av mängd hjälp till lärare från övrig elevhälsa				Total
	2	3	4	5	
Specialpedagog	1	4	10	7	22

I tabell 10 utläses vem lärare respektive specialpedagoger önskar ska ha störst ansvar kring det förebyggande närvaroarbetet. 40 % av lärarresponenterna ger bilden att rektor ska ha det största ansvaret, följt av kurator och därefter mentor. Endast 5 % av respondenterna anser att specialpedagogen ska ha det största ansvaret.

Bland specialpedagogerna önskar de allra flesta att det största ansvaret för det förebyggande närvaroarbetet i stället borde ligga på mentorn. Endast en specialpedagog önskar att undervisande lärare ska ha det och ingen önskar att vare sig skolsjuksköterskan eller specialpedagogen borde ha det största ansvaret.

Tabell 10: Önskat störst ansvar, närvaro

Önskat störst ansvar för närvaroarbete	Yrke		Total
	Lärare	Specialpedagog	
Kurator	18	2	20
Mentor	11	13	24
Rektor	26	6	32
Skolsjuksköterska	1	0	1
Specialpedagog	3	0	3
Undervisande lärare	5	1	6
Total	64	22	86

Tabell 11 visar vilken yrkesroll som upplevs ha det största ansvaret för närvaroarbetet enligt lärare och specialpedagoger. Två tredjedelar av lärarna anser att det är mentorerna som har det största ansvaret, följt av kurator (14 %) och därefter undervisande lärare (13 %). Ingen av lärarresponenterna anser att skolsjuksköterskan har det största ansvaret.

Bland specialpedagogerna anser flest, ca 40 %, att kuratorn har det största ansvaret, följt av mentor, skolsjuksköterska, rektor och specialpedagog i fallande ordning. Ingen av specialpedagogerna anser att undervisande lärare har det största ansvaret i närvaroarbetet.

Tabell 11: Störst ansvar, närvaro

Störst ansvar för närvaroarbete	Yrke		Total
	Lärare	Specialpedagog	
Kurator	9	9	18
Mentor	42	6	48
Rektor	2	2	4
Skolsjuksköterska	0	3	3
Specialpedagog	3	2	5
Undervisande lärare	8	0	8
Total	64	22	86

I tabell 12 syns svaren på vem lärare respektive specialpedagoger önskar ska ha minst ansvar i det närvarofrämjande arbetet. En majoritet av lärarna önskar att de själva i egenskap av undervisande lärare ska ha minst ansvar, följt av skolsjuksköterskan. Bara en av lärarna önskar att mentorn ska ha minst ansvar.

Av specialpedagogerna önskar ungefär en tredjedel att rektor ska ha minst ansvar. Undervisande lärare och skolsjuksköterska anses borde ha minst ansvar enligt vardera en fjärdedel av respondenterna. Ingen av specialpedagogerna önskar att mentor eller specialpedagog ska ha minst ansvar i närvaroarbetet.

Tabell 12: Önskat minst ansvar, närvaro

Önskat minst ansvar för närvaroarbete	Yrke		Total
	Lärare	Specialpedagog	
Kurator	4	2	6
Mentor	1	0	1
Rektor	9	8	17
Skolsjuksköterska	13	6	19
Specialpedagog	8	0	8
Undervisande lärare	29	6	35
Total	64	22	86

I tabell 13 utläses vem som uppfattas ha minst ansvar i det närvarofrämjande arbetet enligt respondenterna. Ca 45 % av lärarna menar att skolsjuksköterskan har minst ansvar, följt av undervisande lärare som nästan en fjärdedel av lärarrespondenterna anser har minst ansvar. Ingen anser att mentorn har minst ansvar.

Specialpedagogerna har en skild uppfattning och anser att undervisande lärare är de som har minst ansvar för närvaroarbetet. En fjärdedel vardera anser att rektor respektive skolsjuksköterska har minst ansvar. Endast en specialpedagog menar att mentorn har minst ansvar i det närvarofrämjande arbetet samtidigt som ingen anser att vare sig kuratorn eller specialpedagogen har minst ansvar.

Tabell 13: Minst ansvar, närvaro

Minst ansvar för närvaroarbete	Yrke		Total
	Lärare	Specialpedagog	
Kurator	6	0	6
Mentor	0	1	1
Rektor	12	6	18
Skolsjuksköterska	28	5	33
Specialpedagog	3	0	3
Undervisande lärare	15	10	25
Total	64	22	86

7.5 Resultat frisvar

Nedan redogörs för svar på de öppna frågorna som inkommit i undersökningen. Dessa svar utgör den kvalitativa delen i studien. Avsnitten är uppdelat i fyra underrubriker som heter: *Lärarens ansvar för det närvarofrämjande arbetet (7.5.1)*, *Stöd från specialpedagog till lärare (7.5.2)*, *Stöd från övrig elevhälsa till lärare (7.5.3)* samt *Övriga tankar från respondenterna (7.5.4)*. Varje underrubrik är i sin tur indelad i två underrubriker, där den ena utgör svaren från lärare och den andra utgör svaren från specialpedagoger. Frågorna var frivilliga att besvara med en svarsfrekvens enligt nedan, där fråga 17 är den avslutande frågan om respondenten har något ytterligare att tillägga. Sammanställningen av svar som följer är en tematisering av frisvaren, kategoriserade manuellt. Kategoriseringen är gjord utifrån likvärdiga och liknade upprepningar av samma begrepp så som exempelvis *tillsammansarbete*, *samtal* eller *skapa och/eller bygga relation*.

Fråga	Antal svar	Totalt antal respondenter	Procent svarande
5	81	86	94 %
9	52	64	81 %
10	51	64	80 %
13	21	22	95 %
14	21	22	95 %
17	30	86	35 %

7.5.1 F3: Lärarens ansvar för det närvarofrämjande arbetet från lärares och specialpedagogers perspektiv

Frågan som ställts till lärare och specialpedagoger är ”Vilka insatser anser du är specifikt mentorns och undervisande lärares ansvar i din skolas närvarofrämjande arbete på såväl individ- som gruppnivå?”.

7.5.1.1 Svar från lärare

Här svarar vissa lärare specifikt vad de anser är mentors respektive undervisande lärares roll i det närvarofrämjande arbetet. Enligt respondenterna ska läraren ha en god relation med sina mentorselever samt en fungerande kontakt med hemmet. Mentorn ska vara den som hör av sig till elev och vårdnadshavare vid frånvaro, samt följa upp denna. Mentorn har också ansvar för att skapa “en stark grupp som med tiden blir självbärande” (L72). Ytterligare ett ansvar som ligger på mentorn är att vara länken till elevhälsoteamet.

Flertalet lärare i enkäten delar åsikten att undervisande lärares ansvar är att “ha välplanerade lektioner så att det känns meningsfullt att komma dit” (L65). De nämner även att det är lärarnas ansvar att ha ett inkluderande klassrumsklimat och tar upp vikten av att skapa goda relationer med sina elever. Ett fåtal lärare anger att anpassningar i klassrummet är ett ansvar för undervisande lärare.

De lärarrespondenter som inte delat upp rollerna mentor och undervisande lärare svarar bland annat att ansvaret är att:

- “[b]idra till studiero, trygghet och förlåtande lärmiljöer” (L30)
- “[f]å eleven att vilja vara i skolan. Känna trygghet att vara i skolan” (L40)
- “pedagogisk utveckling, samarbete, skolledningens tillit” (L12)
- “[r]elationsskapande, se varje elev och ge varje elev tid, lyfta vad elev har som sina styrkor, snabbt höra av sig om elev inte kommer” (L69)

Flera lärare nämner att deras ansvar är att klassrummet ska vara en trygg plats för eleverna. En lärare anser till exempel att när eleverna ska arbeta i grupp måste lärare göra grupperna så ingen blir sist vald. Flera är också av åsikten att undervisande lärare och mentor ansvarar för att anmäla frånvaron till elevhälsan om den är hög.

Det finns svar som sticker ut, bland annat ett där läraren tycker att mentorn ska “[s]lappna av... du är redan lärare och jobbar heltid med det. Passa, om du kan, bollen till någon som inte redan är fullt upptagen med kvalificerat arbete” (L24). En annan lärare svarar att undervisande lärare inte har något ansvar i det närvarofrämjande arbetet genom kommentaren “undervisande lärare ska inte göra sådant” (L10).

7.5.1.2 Svar från specialpedagoger

En tydlig majoritet av specialpedagogerna anger att det är mentors och undervisande lärares ansvar att skapa goda relationer, både med sina elever, och med elevernas vårdnadshavare. Det syns i kommentarer som:

- “[a]tt arbeta med att skapa relationer med elev och vårdnadshavare” (S84)
- “[a]tt hålla direkt och kontinuerlig kontakt med elev och vh [vårdnadshavare] när man ser att en elev är frånvarande, viktigt att tidigt uppmärksamma frånvaron” (S6)

En specialpedagog menar att mentor ska höra av sig till eleven vid varje enskilt frånvarotillfälle. En annan menar att mentor/undervisande lärare ska höra av sig till elevens vårdnadshavare efter tre dagars frånvaro.

Specialpedagogerna i undersökningen anser även att mentors och undervisande lärares ansvar är att undervisningen håller god kvalitet så eleverna känner det meningsfullt att gå dit. Flertalet specialpedagoger nämner vikten av att skapa ett tryggt klassrumsklimat där alla elever får synas och ta plats, samt att mentor och undervisande lärare ska ha ett bra bemötande och visa att eleven är saknad när hen inte är där.

Några specialpedagoger nämner att mentor och undervisande lärare ska koppla in EHT vid behov: “[a]tt mentor är förstående och för olika situationer som mentor får till sig och tidigt kopplar in EHT en period om det behövs” (S56). En specialpedagog menar att ett ansvar undervisande lärare har är att differentiera undervisningen samt att utföra ålagt särskilt stöd och extra anpassningar. Samma specialpedagog uppger att de ansvarar för att: “samverka med kollegor om framgångsfaktorer i all typ av undervisning” (S3).

Ett svar sticker ut och pekar på att mentor och undervisande lärare inte har något ansvar alls i det närvarofrämjande arbetet: “Mentor och undervisande lärare genomför inga främjande eller förebyggande insatser gällande närvaro” (S66).

7.5.2 F2: Stöd från specialpedagog till lärare från lärares och specialpedagogers perspektiv

Frågan som ställts till lärare är ”Vilket stöd anser du att specialpedagogen kan ge dig som mentor och undervisande lärare för att bidra till närvarofrämjande insatser på skolan?”. Motsvarande fråga som ställts till specialpedagoger är ”Vilket stöd anser du att du kan ge mentor och undervisande lärare för att bidra till närvarofrämjande insatser på skolan?”.

7.5.2.1 Svar från lärare

En majoritet av lärarrespondenterna menar att specialpedagogen kan ge stöd i form av att samtala med elever. Några lärarröster nedan sammanfattar deras åsikter i frågan:

- “Stöd och samtal med elever som har svårigheter, på så sätt hitta lösningar på bekymmer” (L20)
- “Samtal med elev gällande anpassningar i klassrummet” (L60)
- “Jag upplever att elevhälsan har större möjlighet att boka in individuella samtal med elever. För mig som lärare känns det väldigt svårt att hitta tid för. [sic]Jag tror att kontinuerliga möten/samtal kan hjälpa elever ganska ofta” (L15).

Flera lärare anser också att specialpedagogen kan ge stöd i form av hålla och delta i olika typer av möten samt att kunna samverka med olika professioner.

Att kartlägga elevers behov samt göra utredningar ser vissa lärarrespondenter vara ett sätt där specialpedagogen kan vara ett stöd. En lärare skriver: “[k]artläggning på gruppnivå genom lektionsbesök. Förslag på anpassningar på individnivå (som även brukar gynna gruppen)” (L72). En annan lärare ser behov i form av “[h]jälp med kartläggning och analys av möjliga skäl. Hjälpa med möjliga anpassningar och analys av effekterna. Besök under lektionstid för att kunna diskutera om det är något läraren själv inte ser” (L68).

Några lärare uppger att ett viktigt stöd från specialpedagog är att informera om överlämningar från tidigare skola: “Information och återkoppling från tidigare skolgång i ett tidigt skede” (L22).

Ytterligare ett mönster som framträder i analysen av svaren är att specialpedagog kan hjälpa lärare och mentorer med hjälp av stöttning, både till lärarna själva samt till eleverna. Stöttningen kan se ut på olika sätt med nedanstående exempel:

- “Hjälpa eleverna att hitta verktyg för att klara av sina studier (då är det roligare att gå till skolan)” (L66)
- “Ge mig som lärare och mentor tips på vad jag kan göra som förebyggande arbete” (L77)
- “Komma med stöd till lärare/mentor hur man kan agera/resonera kring elevens problematik” (L9)
- “Delta i lektioner där behov av extra stöd finns” (L33)

En lärare skriver också att vägledning i “de stora huvuddragen” är av särskild vikt, då det annars är lätt att fokusera på detaljer som inte alltid ger önskad effekt. Ett svar som sticker ut i den här kategorin är “[ä]r allmänt trött på att läsa om hur lärare ska vända ut & in på sig själva & sin undervisning för att anpassa sig/den till alla elevers olika behov. Mycket beror på grundläggande saker som brist på sömn, frukost och stöd hemifrån” (L79).

7.5.2.2 Svar från specialpedagoger

Flera specialpedagoger i undersökningen menar att de kan stötta lärare och mentorer med hjälp av handledning av olika slag.

- “Inspirera, handleda och stödja aktiviteter som stärker gruppen samt det som gynnar studier” (S44)
- “Handledning i relationellt ledarskap. Handledning i bemötande och stödstrukturer vid NPF-diagnos eller annan problematik. Handledning i att arbeta med ungas delaktighet, tillhörighet och sammanhang” (S66)

En specialpedagog formulerar sig på ett sätt som i stort kan anses sammanfatta det som specialpedagogerna anser i denna fråga:

Stödja dem med ny forskning/kunskap kring närvarofrämjande insatser och att poängtera att närvaro är viktigt, uppföljning avgörande. En del av det jobbet är att jobba med motivationsfrämjande kunskap (t.ex att många elever med särskilda

behov, även gruppen 'killar' gynnas av positiv förväntan/bekräftelse, tydlighet och avgränsning mm). Att undervisningen behöver ge något som inte elever inte kan ta igen hemma (redovisning på plats, samarbete med klasskompisar mm). Poängtera hur viktigt det relationella arbetet är för ökad närvaro. Gärna arbeta med områden mha kollegial handledning. Lyfta vikten av att jobba med närvaro/frånvaro på EHT-teamets möten samt i möten med arbetslagen. (S37)

Precis som lärarna anser specialpedagogerna att de kan stötta lärare och mentorer genom att göra kartläggningar och utredningar samt att formalisera extra anpassningar och särskilt stöd.

7.5.3 F3: Stöd från övrig elevhälsa till lärare från lärares och specialpedagogers perspektiv

Frågan som ställts till lärare är "Vilket stöd anser du att övriga elevhälsan (kurator, rektor, skolsköterska) kan ge dig som mentor och undervisande lärare för att bidra till närvarofrämjande insatser i det närvarofrämjande arbetet?". Motsvarande fråga som ställts till specialpedagoger är "Vilket stöd anser du att övriga elevhälsan (kurator, rektor, skolsköterska) kan ge mentorer och undervisande lärare för att bidra till närvarofrämjande insatser i det närvarofrämjande arbetet?".

7.5.3.1 Svar från lärare

Lärarna svarar på frågan både genom att specificera vad de olika yrkeskategorierna inom elevhälsan kan bidra med och några svarar också generellt vad elevhälsan som grupp kan bidra med.

Ett viktigt bidrag som elevhälsans alla kategorier, utifrån sitt perspektiv, upplevs kunna bidra med är att delge överlämningar från tidigare skola. Exempel på detta är:

- "Information och återkoppling från tidigare skolgång i ett tidigt skede". (L22)
- "...om möjligt informera om diagnoser och annat som kan utgöra risker". (S5)
- "Regelbundna möten där mentorer och undervisande lärare bjuds in för att få information kring elevernas anpassningar som behöver göras och annat som är viktigt att känna till om eleven för att hen ska lyckas till sin fulla potential i skolan". (L29)

Ordet *samtal* går som en röd tråd genom lärarnas frisvar. Lärarna anser att de olika professionerna inom elevhälsan kan delta i olika slags samtal med eleverna. Några lärare nämner samtal som specifikt rör frånvaro när den redan uppstått, men flera lärare nämner samtal med elev utan att specifikt skriva vad samtalet ska innehålla.

Det framkommer tydligt vad lärarna anser att skolsjuksköterskan ska bidra med. Sex respondenter nämner hälsosamtalet som ska erbjudas alla gymnasieelever. Respondenterna anser att samtalet är av vikt för att få information om eleven och tidigt kunna fånga upp elever med olika diagnoser och psykisk ohälsa. Denna kunskap skrivs fram av respondenterna som viktig för att planera närvaroarbetet.

Kurator nämns inte så frekvent som skolsjuksköterskan i frisvaren men en respondent beskriver att funktionen kan vara att "Fånga upp elever som med psykisk ohälsa så att insatser kan komma sanbbare [sic] vid behov". (L81)

Det som fått högst svarsfrekvens gällande vad elevhälsan ska bidra med i det närvarofrämjande arbetet är samverkan, möten och samtal i någon form. Detta återfinns i så gott som alla svar, exempelvis enligt nedan:

- "Vara med/initiera till ett tidigt uppstartsmöte inför skolstart." (L22)
- "[...]bidra med samtal eller beslut kring insatser" (L63)
- "Kalla till planeringsmöten". (L33)
- "Samtal med elev och familj". (L62)
- "Ta i samtal med elever med stora problem". (L7)
- "Ta kontakt med hemmet, kalla till möten". (L7)

I enkäten nämns inte heltidmentorer i någon fråga. Men under frågan om stöd från övriga elevhälsan nämner tre respondenter heltidmentorer som något som skulle kunna vara ett stöd för mentorer och undervisande lärare.

- "Inför heltidsanställda mentorer som enbart fokuserar på dessa frågor. Dessa kommer att kunna ha helt andra förutsättningar att följa upp, signalera och vidta åtgärder." (L83)
- "Heltidmentorer skulle kunna hålla bättre kontinuerlig kontakt med elev och vh." (L45)
- "Skapa mentorer som inte är lärare". (L82)

7.5.3.2 Svar från specialpedagoger

Specialpedagogerna som valt att svara på frågan i fritexten lyfter också, bland annat, fram skolsjuksköterskan och hälsosamtalsrollen för att upptäcka och stödja elever som mår dåligt eller har diagnoser. Skolsjuksköterskan kan också, förutsatt att hen får samtycke till att bryta sekretessen, ge mentorer och/eller undervisande lärare tips och råd utifrån detta.

Det finns också en förväntan på att kurator, rektor och skolsjuksköterska ska hjälpa mentorer och undervisande lärare med att skapa tydliga rutiner gällande frånvaro, de ska följa elevernas frånvarostatistik samt lyfta upp elever med hög frånvaro på skolans elevhälsomöten. Övriga professioner i elevhälsan anses också kunna bidra i så kallade frånvaroutredningar. "Skolkuratoren träffar eleverna vid frånvaroutredningar och kan med elevens medgivande återkoppla till lärare, mentorer eller specialpedagog om det finns någonting vi på skolan kan göra för att underlätta skolsituationen" (S56)

Flera av specialpedagogerna menar att övriga professioner inom elevhälsan också kan bidra till ökad närvaro genom samverkan, kollegialt lärande och handledning. Bland annat nämns kollegial handledning. "[...]att vara bollplank till lärarna kring hur man bemöter elever och bygger goda relationer med dem". (S50)

Rektor lyfts fram som en profession som ska följa upp närvaro på programmen, ge förutsättningar för lärare att planera och efterarbeta en differentierad undervisning. Rektor anses också vara ansvarig för att skapa forum så att elevhälsan och lärare kan mötas samt skicka brev hem till vårdnadshavare och på så sätt markera om skolan är skyldiga att dra in en elevs

studiemedel. "Rektor kan avsätta tid till dessa frågor inom ramen för kollegialt lärande, delge förstelärare i uppdrag att jobba med dessa frågor samt se till att personalen får fortbildning. Visa att det är viktiga frågor genom att stötta EHT i deras arbete" (S51)

7.5.4 Övriga tankar från respondenterna

Enkätundersökningens avslutande fråga löd "Har du något övrigt du vill nämna med koppling till den här enkätstudien?". Till frågan inkom blandade svar, vilka redogörs för nedan. Frågan hade lägst svarsfrekvens av alla enkätens frågor, 35%. Frågan är inte kopplad till någon av de tre forskningsfrågorna, den avsåg att ge respondenterna möjlighet att komplettera tidigare svar.

Respondenternas svar kan delas upp i två spår; övriga tankar inom området förebyggande och främjande arbete som redovisas enligt ovan utifrån de två professionerna som deltagit i studien samt övriga tankar om enkätens utformande, där båda respondentgruppernas svar lagts ihop.

7.5.4.1 Svar från lärare

Flera av lärarna tar upp sådant som inte nämnts i tidigare svar. Några innehåller förslag på utveckling av arbetet med att främja och förbygga närvaro och några beskriver svårigheter inom området. Här får antas att det som respondenterna beskriver är utveckling eller försvårande omständigheter i den egna verksamheten.

I det som kan beskrivas som utveckling framkommer flera förslag, bland annat skriver en av lärarna att alla parter behöver mer tid för att arbeta förbyggande. (L77) En annan menar att elevhälsoteamet måste byggas ut eftersom "[...]kompetensen finns på skolan men räcker inte till". (L69) Ytterligare en lärare är inne på samma spår och önskar fler speciallärare för att tillgodose det pedagogiska stödet för eleverna. (L34) En av lärarna är övertygad om att heltidmentorer är den bästa lösningen för att främja och förebygga närvaro. Denne menar också att personen som har uppdraget kan jobba med helhetsbilden runt eleven, arbeta med studieplan, schema och frånvaro. (L36) Ett annat förslag på utveckling: "Skulle ibland önska att man arbetade med två-lärarsystem. Alltid två lärare som undervisar tillsammans och framförallt vid större klasser." (L39)

I det som kan beskrivas som försvårande omständigheter menar en av respondenterna att eleverna erbjuds så kallat strukturstöd och assisterande teknik men väljer att inte använda dessa tillgångar. Vidare ser läraren svårigheter med att "[...]allt ska lösas i skolan", som exempel ges att det är "naivt att tro att en elev ska kunna ta igen två månaders frånvaro", läraren hinner inte med att ge en frånvarande elev det som de närvarande eleverna tillgodoser sig. Läraren menar att i dessa fallen finns en övertro på elevens förmågor att ta i kapp. (L34) Ett annat bekymmer som lyfts fram av samme respondent är att elever väljer arbete framför studier. Vilket stärks av ytterligare en respondent som skriver "Att om möjligt hjälpa att kartlägga frånvaromönster bland elever. T ex extraarbete utanför skoltid". (L14) Samtidigt pekar en annan av respondenterna på att elevens närvaro och indrag av studiemedel bör ske centralt, det vill säga att lärare och mentorer inte ska vara ansvariga för att stänga av en elev från studiemedel. (L82)

Ett svar som skiljer sig helt från de andra, är läraren som menar att "Det är inte skolans ansvar att eleven kommer till gymnasiet, det är elevens och vårdnadshavarnas. Ju mer skolan tar på sig närvaroansvaret, desto [sic] större problem, kommer det att bli. För att känna detta måste vi

våga vägra försvarsfunktion så att det kan bli en plats där man får möjlighet att lära sig och utvecklas. 4 fria gymnasieår mellan 16.21.” (L26)

7.5.4.2 Svar från specialpedagoger

Specialpedagogerna tar också upp sådant som inte nämnts i tidigare svar. Deras svar innehåller även förslag på utveckling av arbetet med att främja och förebygga närvaro och två av dem beskriver svårigheter inom området. Här får även antas att det som beskrivs är utveckling eller försvärande omständigheter i den egna verksamheten.

Två av respondenterna trycker på vikten av samverkan och kallar det *tillsammansarbete*. (S50, S84) En av de två som nämner detta använder uttrycket “Rektor bör se till att det finns utrymme och möjlighet för att jobba med det tillsammans”. (S50) En tredje trycker på vikten av att rektor måste leda detta arbete genom “[...]att det avsätts tid och planeras för[...]” (S44)

Två av specialpedagogerna lyfter hinder för närvaro, en av dem har erfarenhet av att vårdnadshavare sjukanmäler sina barn trots att barnet inte är sjukt, utan det handlar om att barnet inte vill delta på en friluftsdag eller inte orkar gå på sista lektionen för dagen. (S56) Den andra specialpedagogen menar att elevernas sömn och därmed skolnärvaron påverkas negativt av hur de använder sina mobiler och datorer. (S55)

7.5.4.3 Svar gällande enkätens utformning

Fem av respondenterna har skrivit tankar om enkäten, vilket kan vara till hjälp när svaren i de rangordnade frågorna ska tolkas. Här läggs de båda respondentgruppernas svar samman.

Två respondenter skriver att de hade önskat alternativet “Vet ej” på de två rangordnande frågorna ett och fyra, de uppger att de svarat på frågorna men en av dem upplevde att hen ägnade sig åt spekulation och en upplevde att hen gissade. (S42, L17)

Vidare är det två respondenter som skriver att det är svårt att rangordna eftersom det är svårt att veta vem som gör mest i det arbete som är ett tillsammansarbete. (S84, L30)

En respondent har skrivit att i enkäten sammankopplas mentor och undervisande lärare som inte alltid är samma person och därför inte utför samma uppdrag. (S52)

8 Diskussion

I det här avsnittet diskuteras resultatet i relation till tidigare diskuterad forskning, studiens centrala begrepp samt dess teoretiska ramverk systemteori. Avsnittet följer samma tematik som tidigare delar, med avstamp i metoddiskussion följt av respektive frågeställning.

8.1 Metoddiskussion

Redan i det tidigare kapitel sex diskuteras hur gynnsam olika val av metod kan vara för den här typen av studier. Av 222 tillfrågade lärare svarade 64 stycken (29%), vilket kan jämföras med en svarsfrekvens på 54% hos de tillfrågade 41 specialpedagogerna som genererade 22 svar. Brymans (2018) bild ger ett förväntat bortfall på 50%, vilket indikerar att svarsfrekvensen hos

de tillfrågade lärarna är relativt låg samtidigt som svarsfrekvensen hos specialpedagogerna följer förväntat bortfall. En förlängning av svarstid med fler påminnelser hade sannolikt ökat andelen svar ytterligare (Berggren & Skansholm, 2022), vilket kan ses som ett råd vid replikering av studien.

8.1.1 Validitet

Formuleringen av enkätundersökningens frågor har kunnat bidra till att besvara studiens frågeställningar. Samtidigt har vissa vägval försvårat för respondenterna och kan ha bidragit till bortfall. Detta utmärks i enkätens avslutande fråga om respondenterna har övrigt att tillägga, där fyra respondenter ger svar som "Jag tycker att några var frågorna var svåra att svara på. Exempelvis fråga 1 och 4 där det mer blir gissning ifrån min sida. Gäller också flera av de övriga frågorna där jag tyvärr svarat Vet ej."(L43). Vägvalet att göra de slutna frågorna obligatoriska kan både ha bidragit till bortfall och i vissa fall icke tillförlitliga svar. Samtidigt är den första frågan just en fråga där respondenten ska uppge sitt antagande i elevens anledningar till frånvaro, vilket kan förtydligas ytterligare. Beträffande den fjärde frågan, där respondenterna ska rangordna yrkesrollernas olika ansvarsgrad för närvarofrågor, innehåller medvetet inget "vet ej"-alternativ, vilket även det kan ha bidragit till visst bortfall, samtidigt som ett "vet ej"-alternativ hade kunnat bidra till för få svar för att kunna dra några slutsatser, en risk som även diskuteras av Bryman (2018).

8.1.2 Urval

Tidigt i processen med den här studien togs beslutet att utgå från ett bekvämlighetsurval vid val av respondenter. Till viss del märks det i den avslutande frågan att det har haft betydelse för huruvida respondenterna hade svarat eller inte, både i form av lyckönskningar "Tack för förfrågan! Lycka till med arbetet." (S51), men även efter given kritik som "[...]Jag svarade ändå, för att ni skall få in enkätsvar" (L17). Således kan valet av urvalsmetod ses som lyckad, samtidigt som en bredare urvalsmetod hade kunnat generera ännu fler svar totalt sett, dock med risk för större andel bortfall då flera respondenter upplevt frågorna som svåra att besvara.

Ytterligare märks fördelen med ett bekvämlighetsurval i andelen svarande på de frivilliga öppna frågorna (återgivna under 7.5). En svarsfrekvens mellan 80-95 % på de ställda frågorna är en mycket god svarsprocent, vilket bidrar till säkrare svar vid analys av den insamlade datan.

8.2 Resultatdiskussion: F1

Studiens första frågeställning lyder "Vilka uppfattar specialpedagoger och lärare i gymnasieskolan som de vanligaste anledningarna till problematisk skolfrånvaro?". Nedan diskuteras resultatet som framkommit utifrån studiens genomförda enkätundersökning.

Det är intressant att enkätundersökningens resultat visar att lärare i gymnasieskolan upplever individuella faktorer som den vanligaste anledningen till problematisk skolfrånvaro (tabell 4a), detta eftersom Gren Landell et als. (2015) resultat tydligt ger bilden att familjefaktorer är den vanligaste frånvaroorsaken. Den här studiens resultat överensstämmer dock tydligt med Gren Landell et als. (2015) beträffande specialpedagogers uppfattning, där även den tidigare forskningen pekar på att de anser individuella faktorer vara vanligast. Viktigt att poängtera är att Gren Landell et als. forskning utgår från den svenska högstadieskolan samt med

“[...]teachers in regular and special education teaching[...]” (Gren Landell et al. 2015), vilket inte nödvändigtvis helt kan jämföras med specialpedagoger. Gren Landell et al. (2015) resultat om vilka faktorer som är vanligast vid problematisk skolfrånvaro liknar resultatet i Melvin et al. (2019) studie där de identifierat ett mönster i elevers skolfrånvaro. Till detta används det teoretiska ramverket KiTes, baserat på Bronfenbrenners ekologiska utvecklingsteori. Deras resultat visar att frånvaron beror på faktorer i elevens direkta närmiljöer, alltså i mikro- och mesosystemen. I dessa system finns individfaktorer, familjefaktorer och skolfaktorer (se bild 2). Det mönster som framträder är att skolfrånvaro har med elevens närmiljöer att göra och inte de indirekta miljöerna i exo- och makrosystemen.

Särskild vikt kan läggas på tabell 4b, där ett mönster i specialpedagogers bild av anledning till problematisk skolfrånvaro framträder. Enligt den finns en korrelation mellan skolor där den problematiska skolfrånvaron är hög eller mycket hög och specialpedagogernas åsikt att individuella faktorer är den vanligaste frånvaroorsaken. Detta överensstämmer även med Gustafsson et al. (2010) i Strand och Granlund (2014). Samtidigt ser lärare på skolor där den problematiska skolfrånvaron är hög eller mycket hög att familjefaktorer är den vanligaste frånvaroorsaken, vilket går emot Gustafsson et al. (2010) i Strand och Granlund (2014), samtidigt som den totala statistiken för gruppen lärare stämmer överens med bilden att individuella faktorer är den vanligaste frånvaroorsaken.

Arvidsson (2022) menar att begreppet *skolplikt* är i förändring efter covid-19-pandemin. Då infördes distansstudier för gymnasieskolor och eleverna tog del av den lärarledda undervisningen från valfri plats. Flera andra länder har i stället *läroplikt* vilket möjliggör en annan typ av skolgång. Enligt Arvidsson har det inte forskats på begreppet skolplikt i svensk kontext i modern tid. Dock syns i Lidegran et al. (2021) att majoriteten av eleverna i gymnasieskolan upplevde stora svårigheter att klara av sina studier under pandemins distansstudier, kanske på grund av att de hade behov av specialpedagogiskt stöd. Tid påverkar alla system i Bronfenbrenners ekologiska utvecklingsteori (El Zaatari och Malouf, 2022) och perioden som präglades av covid-19 kan ses som en tid i livet, en händelse, som i mycket förändrat och påverkat samtidens elever. Detta oberoende av vilken samhällsklass de tillhörde. Vidare forskning skulle kunna undersöka om de elever som har hög skolfrånvaro med anledning av skolfaktorer klarade sina studier bättre under distansundervisningen, då de inte behövde vistas i skolan. Tanya Lereya et al. (2023) menar att elever som har svårt att skapa vänskapsrelationer löper en större risk att känna en lägre tillhörighetskänsla, vilket Antonovsky (1991) benämner KASAM, och därmed löper ökad risk att hamna i problematisk skolfrånvaro. Kanske skulle hel- eller deltidsdistansstudier underlätta för elever som upplever skolmiljön som en komplicerad plats? En svårighet med detta är dock att säkerställa att någon har tillsynsansvar för elever under 18 år, samt att undvika att skolor tar till detta medel som ett sätt att inte behöva hantera utmanande elever på plats (Arvidsson, 2022).

Vidare är det av intresse att poängtera att specialpedagogerna i den här studien rankade skol- och familjefaktorer som minst vanlig anledning till problematisk skolfrånvaro (tabell 5), samtidigt som specialpedagogerna i Gren Landell et al. (2015) studie likställde skolfaktorer och individuella faktorer som de vanligaste anledningarna. Av den här studiens specialpedagoger var det endast en av 22 respondenter som placerade skolfaktorer som den vanligaste anledningen till skolfrånvaro, vilket är en avsevärd skillnad. En möjlig förklaring till skillnaden är att Gren Landell et al. (2015) respondenter givits möjlighet att välja utifrån 16 riskfaktorer till problematisk skolfrånvaro, vilka sedan har sammanställts till de tre kategorierna familjefaktorer, individuella faktorer och skolfaktorer. Där har i stället den här studiens respondenter

fått förklaringar av de olika begreppen och rangordnat utifrån dessa, vilket kan ha bidragit till den stora skillnaden mellan de olika resultaten.

Tolv av den här studiens 22 specialpedagoger (55%) ser att eleverna på deras skola har stor eller mycket stor skolfrånvaro, vilket kan jämföras med 26 av 64 gymnasielärare (41%). Detta kan jämföras med Skolverkets (2021) nationella frånvarokartläggning som visar att 8% av Sveriges gymnasieelever fick studiemedel indraget läsåret 2019/2020 med anledning av ogiltig frånvaro. De diskuterar även att all frånvaro inte registreras, vilket kan styrkas med den här studien "[...]se över registreringen av frånvaro så att det blir tydligare vad som är ogiltig frånvaro. Dagens system erbjuder möjlighet att 'anmäla frånvaro' för allt möjligt" (L83).

En reflektion kring studiens resultat är att respondenterna i undersökningen, särskilt de respondenter som är praktiserande specialpedagoger, inte ser skolfaktorer som en vanlig faktor till problematisk skolfrånvaro. Detta är särskilt intressant utifrån forskning, däribland Karlberg och Persson (2017), som pekar på insatser med skolfaktorer som det främsta för att förebygga frånvaro. Här kan svaren från respondenterna dock vara missvisande då några uppgett i frisvar att de inte kände sig säkra på anledningar till frånvaro och därför behövde gissa. För vidare forskning kan rekommenderas djupintervjuer i flera steg där respondenterna i högre grad får utreda anledningar till skolfrånvaro för att ge en säkrare statistik.

8.3 Resultatdiskussion: F2

Studiens andra frågeställning lyder: Hur arbetar specialpedagoger för att främja närvaro i gymnasieskolan? Resultatet av svaren på frågor som behandlar detta diskuteras nedan.

I frisvaren framträder vilka insatser som lärarna anser att specialpedagogen kan bidra med för att stötta lärarna i det närvarofrämjande arbetet. Här framkommer att specialpedagogen kan stötta lärarna i form av samtal med elever och hålla och delta i olika typer av möten och att kunna samverka mellan olika professioner. Lärarna anser det också vara av vikt att specialpedagogen gör kartläggningar och lektionsbesök, hjälper till med extra anpassningar och informerar om överlämningar från tidigare skola samt stötta lärarna med tips på hur de kan göra. Tanya Lereya et al. (2023) hävdar att det är av stor vikt att de elever som riskerar att hamna i problematisk frånvaro tidigt får den hjälp de behöver, företrädesvis elever med stödbehov som löper ökad risk (Tanya Lereya et al., 2023). Även Strand och Granlund (2014) ser att elever som har hög frånvaro ofta är elever med inlärningssvårigheter. Utifrån resultatet från den här studien pekar lärares tankar åt samma håll som Tanya Lereya et al, då lärarna anser det vara av vikt att de får hjälp och stöd av specialpedagoger i närvarofrämjande insatser i ett tidigt skede i form av överlämningar från grundskolan. Bronfenbrenners ekologiska systemteori förklarar tiden som ett övergripande system: kronosystemet (El Zaatari och Maalouf, 2022), vilket påverkar alla de övriga systemen. Tanya Lereya et al. (2023) lyfter att tidiga insatser är av stor vikt för att begränsa frånvarons inverkan på individen. Karlberg och Persson (2017) menar också att tiden är avgörande för elevers återkomst till skolan. Enligt dem försöker ofta skolor och/eller vårdnadshavare påskynda den processen, men orsakerna till frånvaron kan göra att det tar lång tid för eleven att komma tillbaka till skolan på heltid.

Ett spännande resultat utifrån vad lärarna anser att specialpedagogerna kan hjälpa dem med, är hur mycket hjälp de upplever att de faktiskt får av specialpedagogen, samt hur mycket hjälp specialpedagoger upplever att de ger lärare. Tabell 6 och 7 visar upplevelsen av hur mycket

hjälp som lärare får av specialpedagoger. Resultaten skiljer sig åt på så sätt att 10 procent av lärarna upplever sig få ingen eller liten hjälp av specialpedagog, medan ingen av specialpedagogerna anser att de ger ingen eller lite hjälp. Detta är av vikt att diskutera då någon forskning som lyfter detta inte hittats. För att ha ett hälsofrämjande och förebyggande arbete på skolan krävs ett samarbete mellan elevhälsan och skolans övriga personal, vilket även står inskrivet i skollagen (SFS 2010:800). I förlängningen bygger det grundläggande på att undanröja hinder för lärande för att varje elev ska nå så långt som möjligt (Hylander och Guvå, 2017). I skollagen står det dock ingenting om hur organisationen kring detta ska se ut, vilket skulle kunna leda till att skolans övriga personal inte vet eller förstår vad elevhälsan faktiskt gör. Lärarna som svarat på frågan om vilket stöd de kan få av specialpedagoger kan här ha menat att de inte får det stödet de önskar, alternativt att elevhälsan brister i återkopplingen till lärare när ett ärende har inkommit och påbörjats.

Det är otydligt i skollagen hur organiseringen kring närvarofrämjande arbete ska se ut, vilket gör det intressant att diskutera ur ett system- och organisationsteoriperspektiv. Med dessa teorier som utgångspunkt är det tydligt att alla delar inom en organisation påverkar varandra. Brister någon del påverkas hela organisationen (Jacobsson och Skansholm, 2019). Tydligt blir också hur viktig samverkan är för en välfungerande skola och elevhälsa (Hylander och Guvå, 2017). Vad siffrorna i studien faktiskt betyder hade varit spännande att undersöka vidare. Påpekas bör ändå att en majoritet av de tillfrågade lärarna upplever att de får mycket eller mycket stor hjälp av specialpedagogen.

Även specialpedagogerna svarar på frågan om vilket stöd de kan ge undervisande lärare och mentorer i det närvarofrämjande arbetet. I svaren kan både likheter och skillnader utläsas. Svaren som liknar lärarnas är att specialpedagoger anser sig kunna hjälpa lärarna genom att göra kartläggningar och pedagogiska utredningar samt stötta i arbetet med extra anpassningar. Det som skiljer sig åt mellan svaren är att många specialpedagoger nämner att de kan stötta lärare genom handledning i bland annat relationellt ledarskap, stödstrukturer och delaktighet. En tolkning av detta skulle kunna vara att lärare och specialpedagoger använder olika språk. Då lärarna pratar om stöd i form av samtal pratar specialpedagoger om stöd i form av handledning. Flera lärare i den här studien nämner också att överlämningar är ett stort stöd som specialpedagoger kan ge, medan enbart två av de tillfrågade specialpedagogerna tar upp det som en insats. Kanske är det så att specialpedagoger inte anser att överlämningar i sig är ett stöd utan att det mer handlar om att delge information om elever. Stödet kommer i så fall först senare i form av handledning i hur lärare kan bemöta och undervisa de elever som överlämningarna handlat om. I Bronfenbrenners ekologiska utvecklingsteori nämns kronosystemet som ett system som påverkar alla de andra systemen (El Zaatari och Maalouf, 2022). Med kronosystemet i åtanke blir överlämningar från elevens tidigare skola avgörande för om åtgärder sätts in i rätt tid. I överlämningar står det ofta om en elev tidigare haft problematisk frånvaro, vilket innebär att samtal bör initieras i ett tidigt skede med elev och vårdnadshavare.

Precis som Tanya Lereya et al. (2023) ser även Cardichon och Darling-Hammond (2017) att redan utsatta elever riskerar att hamna i problematisk frånvaro i högre utsträckning än andra elever. Cardichon och Darling-Hammond lyfter vikten av att fokusera på relationer och samtal snarare än på bestraffande metoder, så som skriftliga varningar eller avstängningar. I den här studiens resultat finns det inga svar som tyder på att lärare eller specialpedagoger tilltalas av bestraffande metoder, vilket är positivt med tanke på Cardichon och Darling-Hammonds studie. Flera i den här studien, både lärare och specialpedagoger, lyfter i stället vikten av samtal och goda relationer vilket går helt i linje med Cardichon och Darling-Hammond (2017). För att elever ska vilja vara i skolan krävs att de upplever den som meningsfull, hanterbar och

begriplig. Gör eleverna det upplever de en känsla av sammanhang, KASAM (Antonovsky 1991), vilket kan påverkas negativt vid bestraffningar genom skriftliga varningar eller avstängningar. En elev som blir avstängd missar dessutom läroplaner, vilket kan leda till att eleven inte kommer ikapp med skolarbete och löper därmed större risk att hamna i problematisk skolfrånvaro.

I den här studien finns det inga svar som tyder på att specialpedagogiska åtgärder inte har någon effekt. Dock har ingen fråga om specifikt detta ställts, vilket är en rekommendation vid replikering av studien. Strand och Granlund (2014) har i sin studie sett att hög skolfrånvaro är vanligast bland elever med inlärningssvårigheter och har delat in dessa i fyra undergrupper, varav en är pedagogisk åtgärd kopplat till specialundervisning. Med detta i åtanke måste de specialpedagogiska insatser som både lärare och specialpedagoger angivit i sina svar anses kunna bidra till ökad närvaro, exempelvis "Vara med/initiera till ett tidigt uppstartsmöte inför skolstart" (L22), vilket blir motsägelsefullt då Strand och Granlund även menar att de elever som fått mest stöd under högstadietiden fått minst antal godkända betyg i slutet av årskurs nio. De resonerar då om det finns ett samband mellan hög frånvaron och antalet icke godkända betyg, trots dokumenterat stöd. Även resultatet av Strand och Granlunds (2014) studie skulle kunna diskuteras i vidare forskning.

8.4 Resultatdiskussion: F3

Den tredje och sista frågeställningen lyder: Hur ser specialpedagoger och lärare på sina egna respektive varandras roller i gymnasieskolans förebyggande närvaroarbeta? Nedan diskuteras svaren som inkommit.

Enligt Finning et al. (2018, 2020) finns det flera insatser skolor kan göra för att arbeta förebyggande med frånvarorelaterade frågor. Bland annat lyfter de vikten av att arbeta med inkluderande miljöer och antimobbningenspolicyer, vilket också är av vikt enligt Antonovskys (1991) begrepp KASAM, känsla av sammanhang. En elev som upplever sig mobbad kan antas ha en låg känsla av sammanhang i skolmiljön. Finning et al. lyfter inte ut någon specifik profession som ska ha det största ansvaret i detta arbete, utan menar att det är *skolans* ansvar. I frisvaren anser flera undervisande lärare att deras ansvar ligger i att skapa ett inkluderande klassrumsklimat och trygghet i klassrummet. Även specialpedagoger nämner detta som lärarens ansvar, undantaget två av specialpedagogerna som trycker på att det är ett tillsammansarbete. Lärarna anser att det är mentorns ansvar att höra av sig till frånvarande elever och att skapa "en stark grupp som med tiden blir självbärande" (L72). Finning et al. (2018, 2020) menar också att det relationella arbetet är av stor vikt för att lyckas i det närvarofrämjande arbetet, vilket både många lärare och specialpedagoger håller med om i den här studien. I de olika fritextsvaren från alla respondenterna nämns orden *relation*, *förtroende*, *samverka*, *arbete tillsammans*, *god kontakt* och *bemötande* 44 gånger. Det som sticker ut och nämns i hälften av dessa är frasen *skapa och/eller bygga relation*.

Ett resultat som framkommer i studien är att lärare anser att de får mer hjälp i närvarofrågor av specialpedagoger än av övriga elevhälsan, där 11 lärare anger att de får mycket hjälp av specialpedagoger (se tabell 6), medan bara tre lärare anger att de får mycket hjälp av övriga elevhälsan (se tabell 8). Av specialpedagogernas svar går det inte att dra några egentliga slutsatser utifrån tabell 7 och 9, förutom att de upplever att lärare får ungefär lika mycket hjälp av specialpedagoger som av övriga elevhälsan i närvaroarbetet. En slutsats som skulle kunna dras av detta är att resultatet speglas av studiens bekvämlighetsurval. Alla respondenter har

någon form av relation till den här studiens författare, vilket kan ha påverkat deras svar. Bryman (2018) menar att i den kvalitativa studien kan respondenterna mer utförligt i ord beskriva sina uppfattningar och fritextsvaren i den här enkäten kan ses ligga nära det.

Gällande frånvaroansvaret är det ett svar som sticker ut “Det är inte skolans ansvar att eleven kommer till gymnasiet, det är elevens och vårdnadshavarnas. Ju mer skolan tar på sig närvaroansvaret, desto [sic] större problem, kommer det att bli. För att känna detta måste vi våga vägra förvaringsfunktion så att det kan bli en plats där man får möjlighet att lära sig och utvecklas. 4 fria gymnasieår mellan 16.21.” (L26) Respondenten visar att hen inte anser att lärare, mentorer eller någon av elevhälsans professioner ska eller bör ha en stor roll i det närvarofrämjande arbetet. Respondenten lyfter också genom sitt svar fram två svåra teman för dagens svenska gymnasieskola. För det första är gymnasieskolan frivillig, men när en elev tackat ja förväntas eleven “ta del av den lärarledda verksamheten” vilket går i linje med (Arvidsson 2022, s. 60). För det andra påtalar den statliga utredningen *Saknad! Uppmärksamma elevers frånvaro och agera* (SOU 2016:94) att effekterna av att inte nå grundskolebetyg eller examen från gymnasiet kan leda till utanförskap och marginalisering på arbetsmarknaden. Att ta en roll i det förebyggande närvaroarbetet på gymnasieskolan verkar dock anses viktigt av både lärare och specialpedagoger utifrån majoriteten av enkätsvaren.

Cunningham, Harvey och Waite (2022) ser i sin studie att det behövs fortbildning av skolpersonal i frånvarorelaterade frågor. I frisvaren i den här studiens enkät lyfts ordet *tillsammansarbete* (S50, S84) fram och innebär att skolans alla professioner ska samverka i frågan samt att rektor ska möjliggöra detta arbete, vilket exempelvis kan göras i kollegiala samtal. Cunningham, Harvey och Waite (2022) påpekar även vikten av vuxennärvaro och att personal har avsatt tid för att prata med och att lyssna på eleverna, vilket kan reflekteras över i frisvaren där flertalet respondenter poängterar vikten av *samtal*.

Kanske är då titeln på den här studien “Det problematiska frånvaroansvaret” relevant utifrån de svar som inkommit. Några respondenter nämner just att det är svårt att rangordna fråga 3 och 4, det vill säga vilka professioner som borde ha mest ansvar respektive vem som arbetar mest med det närvarofrämjande arbetet. I sammanställningarna framträder även att svaren inte pekar helt entydigt mot någon specifik profession. Inte heller är specialpedagogens roll och uppdrag helt tydligt för lärare och specialpedagoger själva. Det går också att utläsa en viss frustration hos en del av lärarrespondenterna i frågan. Flera lyfter rollen heltidsmentor som en lösning på frånvaroansvaret, detta då de anser att närvaroarbetet inte ska ligga på lärarnas ansvar överhuvudtaget. För vidare forskning rekommenderas en djupdykning i konsekvenser av heltidsmentorer, ett i nuläget inte helt utforskat område.

8.5 Studiens kunskapsbidrag och avslutande reflektion

Den här studien har bidragit med kunskap gällande lärares och specialpedagogers åsikter kring vem som har eller bör ha ansvar kring det närvarofrämjande arbetet i gymnasieskolan. Den bidrar även med lärares och specialpedagogers åsikter kring anledningar till problematisk skolfrånvaro i gymnasieskolan samt förslag på förebyggande och främjande insatser.

Anledningarna till problematisk skolfrånvaro är flera, och det är ett område där lärar- och specialpedagogkåren går i sär när det kommer till kunskap om vad som föranleder frånvaron. Detta är en utmaning då det försvårar för såväl lärare som elevhälsa att ta ansvar för att komma till rätta med problemet. Tydlig ansvarsfördelning och rutiner vid problematisk skolfrånvaro är

något som i dag verkar saknas på många skolor, och vidare forskning hade kunnat ta avstamp i den här studien för att ta fram material för att verkställa detta.

Respondenterna i den här studien har bidragit med väldigt intressanta svar som möjliggjort en givande diskussion med avstamp i tidigare forskning och centrala begrepp. En insikt är också att fler frågor kommit upp och flera förslag till vidare forskning har föreslagits. Problematisk skolfrånvaro är troligtvis inte ett fenomen som kommer försvinna inom en nära framtid, därför måste det anses vara av stor vikt att undersöka detta vidare och hitta orsaker och lösningar, både för individens och samhällets skull.

Referenser

Litteraturförteckning

- Ahlberg, A. (2017). *Specialpedagogik i ideologi, teori och praktik – att bygga broar*. Liber.
- Antonovsky, A (1991). *Hälsans mysterium* (1 uppl.). Natur och kultur
- Arvidsson, M. (2022). Att delta utan att närvara. *Utbildning & Demokrati*, 31(2), 51-74.
- Berggren, C., & Skansholm, A. (2022). *Kvantitativ metod – en uppsatshandbok för utbildningsvetenskap*. Studentlitteratur.
- Berndtsson, I., Persson, B., & Ullstadius, E. (Red). (2007). Tema: Specialpedagogik. *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 12(2), 81-134.
- Bryman, A. (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder* (3:e uppl.). Liber.
- Cardichon, J. & Darling-Hammond, L. (2017). *Advancing Educational Equity for Underserved Youth: How New State Accountability Systems Can Support School Inclusion and Student Success*. Palo Alto, CA: Learning Policy Institute.
- Centrala studiestödsnämnden. *Ogiltig frånvaro på gymnasiet*.
<https://www.csn.se/om-nagot-handar-eller-andras/ogiltig-franvaro-pa-gymnasiet.html>
(hämtad 2024-05-22).
- Cunningham, A., Harvey, K., & Waite, P. (2022). School staffs' experiences of supporting children with school attendance difficulties in primary school: A qualitative study. *Emotional and Behavioural Difficulties*, 27(1), 72-87.
- El Zaatari, W., & Maalouf, I. (2022). How the Bronfenbrenner Bio-ecological System Theory Explains the Development of Students' Sense of Belonging to School? *SAGE Open*, 12(4), 215824402211340.
- Finning, K., Harvey, K., Moore, D., Ford, T., Davis, B., & Waite, P. (2018). Secondary school educational practitioners' experiences of school attendance problems and interventions to address them: A qualitative study. *Emotional and Behavioural Difficulties*, 23(2), 213-225.
- Finning, K., Waite, P., Harvey, K., Moore, D., Davis, B., & Ford, T. (2020). Secondary school practitioners' beliefs about risk factors for school attendance problems: A qualitative study. *Emotional and Behavioural Difficulties*, 25(1), 15-28.
- Gren-Landell, M., Ekerfelt Allvin, C., Bradley, M., Andersson, M., & Andersson, G. (2015). Teachers' views on risk factors for problematic school absenteeism in Swedish primary school students. *Educational Psychology in Practice*, 31(4), 412-423.
- Gren Landell, M. (2018). *Främja närvaro - att förebygga frånvaro i skolan*. Natur & Kultur.

Gustafsson, J-E., Westling Allodi, M., Alin Åkerman, B., Eriksson, C., Eriksson, L., Fischbein, S., & Persson, R.S. (2010). *School, learning and mental health: A systematic review*. Stockholm: The Royal Swedish Academy of Sciences: Health Committee.

Hylander, I. & Guvå, G. (2017). *Elevhälsa som främjar lärande. Om professionellt samarbete i retorik och praktik*. Lund: Studentlitteratur.

Jacobsson, K., & Skansholm, A. (2019). *Handbok i uppsatsskrivande - för utbildningsvetenskap*. Studentlitteratur.

Jakobsson, I-L., & Lundgren, M. (2013). *Samverkan kring barn och unga i behov av särskilt stöd*. Natur & Kultur.

Karlberg, M. & Persson, S. (2017) *Problematisk skolfrånvaro - en forskningsöversikt*. Tidskriften Elevhälsan nr.4.

Lee, K., McMorris, B. J., Chi, C.-L., Looman, W. S., Burns, M. K., & Delaney, C. W. (2023). Using data-driven analytics and ecological systems theory to identify risk and protective factors for school absenteeism among secondary students. *Journal of School Psychology, 98*, 148–180.

Lidegran, I., Hultqvist, E., Bertilsson, E. & Börjesson, M. (2021) Insecurity, lack of support, and frustration: A sociological analysis of how three groups of students reflect on their distance education during the pandemic in Sweden. *European Journal of Education. 56* (4), 550-563.

Love, Cook, B. G., & Cook, L. (2022). Mixed–Methods Approaches in Special Education Research. *Learning Disabilities Research and Practice, 37*(4).

Melvin, G. A., Heyne, D., Gray, K. M., Hastings, R. P., Totsika, V., Tonge, B. J., & Freeman, M. M. (2019). The kids and teens at school (KiTeS) framework: An inclusive bioecological systems approach to understanding school absenteeism and school attendance problems. *Frontiers in Education, 4*(61).

SFS 1993:100. *Högskoleförordning*.
https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/hogskoleforordning-1993100_sfs-1993-100/ (hämtad 2024-05-24).

SFS 2010:800. *Skollag*.
https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800/#K15 (hämtad 2024-02-22).

SOU 2016:94. *Saknad! Uppmärksamma elevers frånvaro och agera*.
<https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2017/01/sou-201694/> (hämtad 2023-11-03).

Skolverket. 2011. *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011*.
<https://www.skolverket.se/download/18.6bfaca41169863e6a659807/1553964056811/pdf2705.pdf> (hämtad 2024-05-22).

Skolverket. 2021. *Nationell kartläggning av elevfrånvaro*.
<https://www.skolverket.se/publikationer?id=8573> (hämtad 2023-11-03).

Skolverket. 2022. *Kommentarer till allmänna råd för arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram*.
<https://www.skolverket.se/publikationer?id=10021> (hämtad 2024-04-02).

Specialpedagogiska skolmyndigheten. 2020. *Det lilla ordet främst - ett förebyggande och hälsofrämjande arbetssätt i skolan* (2:a uppl).
<https://webbutiken.spsm.se/det-lilla-ordet-framst/> (hämtad 2024-04-02).

Strand, A., & Granlund, M. (2014). The School Situation for Students with a High Level of Absenteeism in Compulsory School: Is There a Pattern in Documented Support? *Scandinavian Journal of Educational Research*, 58(5), 551-569.

Tanya Lereya, S., Cattan, S., Yoon, Y., Gilbert, R., & Deighton, J. (2023). How does the association between special education need and absence vary overtime and across special education need types? *European Journal of Special Needs Education*, 38(2), 245-259.

Vetenskapsrådet. (2017). *God forskningssed*.
<https://www.vr.se/analys/rapporter/vara-rapporter/2017-08-29-god-forskningssed.html>
(hämtad 2023-11-09).

World Health Organization.
<https://www.who.int/about/accountability/governance/constitution> (hämtad 2024-02-02).

Bildförteckning

Bild 1: Bronfenbrenners utvecklingsekologiska modell.

Buckley, D. & Budzyna, D. (2023). *The Whole Child: Development in the Early Years*. Rotel. 46. [egenritad med inspiration från engelskt original]

Bild 2: KiTes ekologiska ramverk för skolnärvaro och skolfrånvaro.

Melvin, G. A., Heyne, D., Gray, K. M., Hastings, R. P., Totsika, V., Tonge, B. J., & Freeman, M. M. (2019). The kids and teens at school (KiTeS) framework: An inclusive bioecological systems approach to understanding school absenteeism and school attendance problems. *Frontiers in Education*, 4(61).

Bilaga : frågor till enkätundersökningen

Din skolas förebyggande och främjande närvaroarbete %

Av: Marie Andersson, Nils Lagnemo, Linda Nilsson

* Obligatoriskt

Tack för att du vill vara med i den här studien!

Vänligen läs all information nedan innan du svarar på enkäten.

Det här formuläret är riktat till dig som är behörig lärare och/eller behörig specialpedagog på gymnasiet.

Vår studie följer de riktlinjer som Vetenskapsrådet (2017) utformat. Det innebär bland annat att dina svar aldrig kommer presenteras enskilt tillsammans med personlig information, detta för att din anonymitet i undersökningen ska kunna säkerställas. Det är frivilligt att delta i studien och du har rätt att avbryta studien när du vill.

Dina svar kommer användas samlat för statistik till en studie inom vår specialpedagogutbildnings examensarbete på Göteborgs universitet 2024. Vårt mål med studien är att få en större förståelse för specialpedagogers roll i skolans **förebyggande och främjande** arbete för god skolnärvaro. Vi ber alla svarande att ha detta i åtanke och vill betona att det åtgärdande arbetet när specifika elevers och grupper skolfrånvaro redan är hög, **inte** är föremål för den här studien.

I enkäten används begreppet problematisk skolfrånvaro. Med **problematisk skolfrånvaro** menar vi att någon av följande kriterier ska uppfyllas:

- (1) Eleven har varit frånvarande minst 25% av den totala skoltiden två veckor i följd.
- (2) Eleven har varit frånvarande helt från en specifik kurs två veckor i följd.
- (3) Eleven har varit frånvarande i minst tio dagar under en 15-veckorsperiod, inkluderat dagar då eleven varit borta 25% av en skoldag.

Totalt sett kommer du svara på 13 frågor indelade i tre sektioner. Den första delen är gemensam för alla svarande. Den andra delen, bestående av fyra frågor, varierar beroende på om du är specialpedagog eller undervisande lärare. Den avslutande delen är även den gemensam för alla svarande. De öppna frågorna är frivilliga att fylla i, men vi ber dig att försöka fylla i alla fält för att vi ska ha ett så bra underlag som möjligt till vår studie.

När du svarar, utgå från hur det ser ut på din specifika skola. Om du är både lärare och specialpedagog med delad tjänst, utgå helt från din roll som specialpedagog i dina svar.

Återigen, stort tack för din medverkan!
Marie Andersson, Nils Lagnemo och Linda Nilsson

Om du har några frågor, hör gärna av dig till den av oss som kontaktat dig.

1. Rangordna vilka anledningar till problematisk skolfrånvaro du tror är vanligast hos de elever du möter på din skola? *

1 (överst) är vanligast och 3 (nederst) är minst vanlig.

Familjefaktorer (ex socio-ekonomisk situation/otrygghet i hemmet)
Individuella faktorer (ex funktionsnedsättningar/ohälsa)
Skolfaktorer (ex avsaknad av insatser, avsaknad av vänner i skolan)

2. Hur stor är frånvaroproblematiken hos de elever du möter på din skola? *

Mycket liten innebär att 0-5% av de elever du möter har problematisk skolfrånvaro och mycket stor innebär att över 25% av de elever du möter har problematisk skolfrånvaro.

- Mycket liten
- Liten
- Medel
- Stor
- Mycket stor
- Vet ej

3. Rangordna vilken yrkesgrupp som du anser **borde** arbeta mest respektive minst med din skolas **närvarofrämjande** arbete. 1 (överst) är mest och 6 (nederst) är minst. *

Kurator
Mentor
Rektor
Skolsjuksköterska
Specialpedagog
Undervisande lärare

4. Rangordna vilken yrkesgrupp som du anser **arbetar** mest respektive minst med din skolas **närvarofrämjande** arbete. 1 (överst) är mest och 6 (nederst) är minst. *

Kurator
Mentor
Rektor
Skolsjuksköterska
Specialpedagog
Undervisande lärare

5. Vilka insatser anser du **är** specifikt mentorns och undervisande lärares ansvar i din skolas närvarofrämjande arbete på såväl individ- som gruppnivå?

Tänk på att endast uppgi **främjande** och **förebyggande** insatser. Vi ber dig ange **minst tre** insatser om möjligt

--

6. Vilken yrkesgrupp tillhör du? Om du har en delad tjänst som både lärare och specialpedagog, välj "specialpedagog". *

Ditt svar påverkar vilka frågor du får i nästa avsnitt

- Lärare
- Specialpedagog

Specifika frågor för dig som är lärare

7. Hur stor hjälp anser du att du som lärare och mentor får gällande närvarofrämjande insatser specifikt från specialpedagogen på din skola? *

- 1 = ingen hjälp alls
- 2 = lite hjälp
- 3 = viss hjälp
- 4 = en del hjälp
- 5 = mycket hjälp

1

2

3

4

5

8. Hur stor hjälp anser du att du som lärare och mentor får gällande närvarofrämjande insatser från övriga elevhälsan (kurator, rektor, skolsjuksköterska) på din skola? *

- 1 = ingen hjälp alls
- 2 = lite hjälp
- 3 = viss hjälp
- 4 = en del hjälp
- 5 = mycket hjälp

1

2

3

4

5

9. Vilket stöd anser du specialpedagogen **kan ge** dig som mentor och undervisande lärare för att bidra till närvarofrämjande insatser på skolan?

Tänk på att endast uppge **främjande** och **förebyggande** insatser. Vi ber dig ange **minst tre** insatser om möjligt

10. Vilket stöd anser du övriga elevhälsan (kurator, rektor, skolsjuksköterska) **kan ge** dig som mentor och undervisande lärare för att bidra till närvarofrämjande insatser på skolan?

Tänk på att endast uppge **främjande** och **förebyggande** insatser. Vi ber dig ange **minst tre** insatser om möjligt

Specifika frågor för dig som är specialpedagog

11. Hur stor hjälp med närvarofrämjande insatser anser du att du som specialpedagog **ger** till undervisande lärare och mentorer på din skola? 1 är ingen hjälp alls och 5 är mycket hjälp. *

- 1 = ingen hjälp alls
- 2 = lite hjälp
- 3 = viss hjälp
- 4 = en del hjälp
- 5 = mycket hjälp

1

2

3

4

5

12. Hur stor hjälp med närvarofrämjande insatser anser du att övriga elevhälsan (kurator, rektor, skolsjuksköterska) **ger** till undervisande lärare och mentorer på din skola? 1 är ingen hjälp alls och 5 är mycket hjälp. *

- 1 = ingen hjälp alls
- 2 = lite hjälp
- 3 = viss hjälp
- 4 = en del hjälp
- 5 = mycket hjälp

1

2

3

4

5

13. Vilket stöd anser du specialpedagogen **kan ge** mentorer och undervisande lärare för att bidra till närvarofrämjande insatser på skolan?

Tänk på att endast uppge **främjande** och **förebyggande** insatser. Vi ber dig ange **minst tre** insatser om möjligt

14. Vilket stöd anser du övriga elevhälsan (kurator, rektor, skolsjuksköterska) **kan ge** mentorer och undervisande lärare för att bidra till närvarofrämjande insatser på skolan?

Tänk på att endast uppge **främjande** och **förebyggande** insatser. Vi ber dig ange **minst tre** insatser om möjligt

Information om dig som svarar

15. Ålder på dig som svarar *

- 35 år
- 36-45 år
- 46-55 år
- 56- år

16. Hur många års erfarenhet som behörig lärare och/eller specialpedagog har du? *

Om du är specialpedagog, räkna även de år du arbetat som behörig lärare

- 0-5 år
- 6-10 år
- 11-20 år
- Mer än 20 år

17. Har du något övrigt du vill nämna med koppling till den här enkätundersökningen?

Det här fältet är frivilligt att fylla i.

Det här innehållet har inte skapats och stöds inte av Microsoft. Data du skickar kommer att skickas till formulärets ägare.

 Microsoft Forms